

Сулайманның хикметлери

1

Биринши бап

Хикметлердин мақсети

- ¹ Булар Израилдың патшасы Даўыттың улы Сулайманның хикметлери:
- ² Бул хикметлердин мақсети мынаў:
Даналықты хәм нәсиятты үйретиў,
Ақыллы сөзлерди түсиндириў;
- ³ Туўры жасаў қағыйдаларын,
Әдиллик, әдалатлық хәм ҳадаллықты өзлестириў;
- ⁴ Садаларға терең түсиник,
Өспиримлерге билим хәм сана бериў.
- ⁵ Даналар тыңлап, билимине билим қосады,
Ақыллылар дана кеңес алады.
- ⁶ Усылайынша олар нақыл хәм хикметлерди,
Данышпанлардың сөзлери менен жумбақларын түсинеди.

Азғырыўлардан сақ бол!

- ⁷ Жаратқан Ийеден қорқыў – билимнің басы.
Тек ақылсызлар ғана даналық хәм нәсиятты жек көреді.
- ⁸ Балам, әкеңнің нәсиятларына қулақ сал,
Анаң берген тәлимнен бас тартпа!
- ⁹ Олар басыңа әжайып таж,
Мойныңа моншақ болады.
- ¹⁰ Балам! Егер гүнакарлар сени азғырмақшы болса,
Оларға көнбе.
- ¹¹ Егер олар: «Бизлер менен жүр,
Қан төгиў ушын буққыда жатайық,
Себепсизден себепсиз бийгүнаны аңлайық.
- ¹² Оларды өлилер мәканы киби тирилей,
Туңғыйыққа түскенлер киби пүтинлей жутайық.
- ¹³ Барлық қымбатбаха затларын алайық,

- Үйлеримизди олжаға толтырайық.
- 14 Бизлер менен тәуекелге бел байла,
Бар байлығымыз ортақ болады», – десе,
- 15 Балам, олар менен жолдас болма,
Олардың жолынан аўлақ бол!
- 16 Себеби олардың аяқлары жаўызлыққа талпынар,
Қан төгийге асығар.
- 17 Хәтте, қуслар да,
Көз алдында қурылған аўға түспес.
- 18 Ал сол адамлар өз қанын төгий ушын буққыда жатады,
Өзлериниң жанын өзлери аңлайды.
- 19 Харам табысқа кумардың ақыбети сондай болады,
Сол кумарлық харам табыс ийесиниң басын жалмайды.

Даналықты тыңла!

- 20 Даналық көшелерде жар салып,
Майданларда даўыслап бақырады.
- 21 Шаўқымлы көшениң басында қышқырып,
Қала дәрўазаларының кирер аўзында өз сөзин айтады:
- 22 «Хәй, садалар! Садалығыңызды қашанға дейин сүймекшисиз?
Өзимшиллер қашанға дейин мазақлаўдан заўық алады?
Ақмақлар қашанға шекем билимди жек көреді?
- 23 Қәне, мениң әшкаралағанымнан дүзелсеңиз еди!
Сизлерди руўхыма толтырып,
Сөзлеримди билдирер едим.
- 24 Сизлерди шақырдым, мени тыңлаўдан бас тарттыңыз,
Қолымды создым, нәзер аўдарған болмады.
- 25 Сизлер мениң барлық кеңеслеримди менсинбединиз,
Мениң әшкаралаўларымды қабыл етпедиңиз.
- 26 Соның ушын мен де апатқа ушырағаныңызда, үстиңизден күлемен,
Хүрейиңиз ушқанда, мазақ қыламан.
- 27 Қорқыныш даўылдай бастырып келгенде,
Апатшылық қуйындай дүбегенде,
Қайғы хәм хәсирет басыңызға түскенде,
- 28 Мени шақырасыз, мен де жуўап бермеймен,
Мени излейсиз, бирақ таппайсыз.
- 29 Өйткени сизлер билимди жек көрдиңиз,
Жаратқан Ийеден қорқыўды мақул көрмединиз.
- 30 Кеңеслеримди қабыл қылмадыңыз,

- Әшкаралауларымды көзге илмеңиз.
- ³¹ Соның ушын, тутқан жолыңыздың ашшы мийуелерин жеп,
Өз сумлықтарыңызға тойынасызлар.
- ³² Себеби саданың өжетлиги өзін өлтиреді,
Ақмақтың бийғамлығы оны қуртады.
- ³³ Ал мени тыңлағанлар қәуипсиз жасап,
Жаманлықтан қорқпай, тыныш болады».

2

Екинши бап

Даналықтың қәдири

- ¹ Балам! Егер сен сөзлерімди қабыл қылып,
Буйрықларымды ишинде сақласаң,
- ² Даналыққа кулақ түрип,
Түсиникке жүрегинди ашсаң,
- ³ Егер ақыл-парасатты шақырып,
Түсиникке дауыслап жалбарынсаң,
- ⁴ Оны гүмис киби излеп,
Көмилген ғәзийне киби ақтарсаң,
- ⁵ Сонда сен Жаратқан Ийеден қорқыудың не екенін түсинип,
Қудайдың ким екенін билесең.
- ⁶ Себеби даналықты Жаратқан Ийе берер,
Билим хәм түсиник Оның аўзынан шығар.
- ⁷ Ол хәклар ушын табыс сыйлап,
Минсизлер ушын қалқан болар.
- ⁸ Ол әдалатлық жолларын қорып,
Өзине садықлардың жолларын қорғар.
- ⁹ Сонда сен әдиллик хәм әдалатлықты уғып,
Хадал хәм туўры жолдың не екенін түсинерсең.
- ¹⁰ Себеби жүрегин даналыққа толып,
Кеўлиң билимнен заўық алар.
- ¹¹ Ақыл-парасат сени аман сақлап,
Дурыс түсиник сени қорғар.
- ¹² Даналық сени жаўызлардың жолынан,
Жалған сөйлеўшилерден,
- ¹³ Қараңғылық жолынан жүриў ушын,
Туўры жолды таслап кеткенлерден,

- 14 Жаманлық ислеп куўанып,
Жаўызлықтың бузғынлығынан ләззет алатуғынлардан,
15 Терис жолға түсип,
Өз жолларынан адасқанлардан сақлар.
- 16 Даналық сени бузық хаялдан,
Жезөкше хаялдың майлы тилинен сақлар.
17 Ол жаслай қосылған күйеуін таслап кеткен,
Хәм Қудайдың алдында дүзген келисимин умытқан.
18 Өйткени оның үйи өлимге,
Жоллары өлилер алдына алып барады.
19 Оған барғанлар қайтып келмес,
Өмир жолына қайта түспес.
20 Сонлықтан жақсылардың жолынан жүр,
Әдиллердің жолын беккем тут.
21 Себеби хақлар жер бетин мәкан қылар,
Минсизлер сол жерде қалар.
22 Жаманлар жер бетинен қырып тасланар,
Опасызлар түп-тамыры менен жоқ қылынар.

3

Үшінши бап

Жасларға мәсләхәт

- 1 Балам, үйреткенлеримди умытпа,
Буйрықларымды жүрегинде сақла!
2 Өйткени олар өмир жасыңды узайтып,
Мол тынышлық сыйлайды.
3 Сүйиспеншилик хәм садықлық хасла сени тәрк етпесин,
Оларды мойныңа тағып,
Жүрегиңе ойып жазып қой.
4 Сонда Қудайдың хәм адамлардың нәзеринде,
Мийрим хәм абырайға ийе боласаң.
5 Шын жүректен Жаратқан Ийеге исен,
Өз ақыл-парасатыңа сүйенип жүрме.
6 Ислеген хәр бир исинде Жаратқан Ийени танып бил,
Ол сениң жолларыңды туўрылап турар.
7 Өзиңди данышпанман деп санама,

- Жаратқан Ийеден қорқ, жаманлықтан аўлақ жүр.
- ⁸ Бул денеңе саламатлық,
Сүйеклериңе азық болады.
- ⁹ Мал-мүлкіңнен хәм хәмме зүрәәтиңнің дәслепки өниминен берип,
Жаратқан Ийеге хұрмет көрсет.
- ¹⁰ Сонда телеклерің дәнге толып-тасар,
Искенжелерің таза шарапқа толар.
- ¹¹ Балам, Жаратқан Ийениң тәрбиясына итибарсыз қарама,
Ол әшкаралағанда аўыр алма.
- ¹² Себеби әке жақсы көрген улын жазалағаны сыяқлы,
Жаратқан Ийе де кимди сүйсе, соны әшкаралайды.

Даналықтың қуны

- ¹³ Даналықты тапқан,
Түсиникке ийе болған адам қандай бахытлы!
- ¹⁴ Өйткени даналық гүмистен қунлырақ,
Оның пайдасы алтыннан да жоқары.
- ¹⁵ Даналық хасыл тастан да қымбат,
Қумартқан хеш бир нәрсең оған тең келмес.
- ¹⁶ Узақ өмир оның оң қолында,
Байлық хәм даңқ сол қолында.
- ¹⁷ Даналықтың жоллары жағымлы жоллар,
Оның барлық соқпақлары тынышлыққа апарар.
- ¹⁸ Оны ийелеген адам ушын даналық өмир тереги,
Оны беккем услаған қандай бахытлы!
- ¹⁹ Жаратқан Ийе даналық пенен жердің тийкарын салды,
Түсиник пенен көклерди беккем орнатты.
- ²⁰ Оның билими менен туңғыйықтың көзлери ашылды,
Бултлар шық түсирди.
- ²¹ Балам! Саў пикир хәм дурыс түсиникти сақла,
Оларды нәзериңнен қашырма.
- ²² Олар жаныңа өмир,
Мойныңа әжайып моншақ болады.
- ²³ Сонда өмир жолыңда қәўипсиз жүрерсең,
Аяқларың да сүрникпес.
- ²⁴ Жатқаныңда қорқпасаң,
Уйықлағаныңда уйқың тыныш болар.
- ²⁵ Тосаттан болатуғын апаттан,

- Нахақлардың басына түсетуғын бәледен қорқпассаң.
- ²⁶ Себеби Жаратқан Ийе сениң сүйенишиң болып,
Аяқларыңды дузаққа түсиўден сақлайды.
- ²⁷ Қолыңнан келетуғын ўақытта,
Мүтәжлерден жәрдемиңди аяма.
- ²⁸ Қолыңда бар бола тура жақыныңа:
«Ертең кел, сонда беремен», – деме.
- ²⁹ Бийғам жаныңда жасап атырған қоңсыңа,
Жаманлық ойлама.
- ³⁰ Өзиңе жаманлық қылмаған адам менен,
Себепсиз жәнжеллеспе.
- ³¹ Зорлық ислеўшиге хәўес қылма,
Оның жолларының бирде биреўин таңлама.
- ³² Себеби Жаратқан Ийе азғынлардан жеркенеди,
Хақ адамға жақын болады.
- ³³ Жаратқан Ийе залымның үйин нәлетлейди,
Әдиллердиң мәканын жарылқайды.
- ³⁴ Ол мазақ етиўшилердиң өзлерин мазақ қылады,
Кишипейиллерге мийрим көрсетеди.
- ³⁵ Даналар даңқ-атақты,
Ақылсызлар шерменделикти мийрас етип алады.

4

Төртинши бап

Даналықтың артықмашлығы

- ¹ Балаларым, әкеңиздиң нәсиятларына қулақ салың!
Ақыл-парасатты ийелеўге итибар берің.
- ² Мен сизлерге жақсы тәлим беремен,
Үйреткенлеримнен жүз бурмаңлар.
- ³ Мен де әкемнің үйинде бала болдым,
Көзиниң қарасы, анамның жалғызы едим.
- ⁴ Әкем маған үйретип, былай дер еди:
«Сөзлеримди жүрегиңе беккем жайла,
Буйрықларымды орынла, сонда жақсы жасайсаң.
- ⁵ Даналықты хәм ақыл-парасатты ийеле,
Сөзлеримди умытпа, олардан жүз бурма.

- ⁶ Даналықтан айырылма, ол сени қорғайды,
Оны сүй, ол сени аман сақлайды.
- ⁷ Ең баслысы – даналық, даналықты ийеле,
Бар ийелигинди берип болса да, ақылға ийе бол.
- ⁸ Оны жоқары бағала, ол сени мәртебели қылады,
Оған жабысып алсаң, ол сени абырайға еристиреди.
- ⁹ Даналық басыңа әжайып гүл шеңбер,
Саўлатлы бир таж кийдиреди».
- ¹⁰ Балам, тыңла хәм сөзлеримди қабыл ет,
Сонда өмир жасың узақ болады.
- ¹¹ Мен саған даналық жолын үйреттим,
Сени туўры соқпақлардан жетеледим.
- ¹² Жүргениңде, адымың тосқынлыққа ушырамайды,
Жуўырғаныңда сүрникпейсең.
- ¹³ Нәсиятыма беккем әмел қыл, оннан айырылма,
Оны сақла, себеби ол – сениң өмириң.
- ¹⁴ Нахақлардың соқпағынан,
Жаўызлардың жолынан жүрме.
- ¹⁵ Оннан бас тарт, ол жолдан жүре гөрме,
Оннан аўлақ болып, бурылып кет.
- ¹⁶ Өйткени олар жаўызлық ислемесе, уйықлай алмайды,
Биреўди қулатпаса, уйқысы қашады.
- ¹⁷ Олар нызамсызлық арқалы нан жеп,
Жаўызлық арқалы шарап ишеди.
- ¹⁸ Әдилдің жолы таң шуғласына уқсайды,
Ол түске дейин жарқыраған сайын жарқырайды.
- ¹⁹ Залымның жолы түнекке уқсайды,
Олар неге сүрнигип қулайтуғынын билмейди.
- ²⁰ Балам, сөзлериме дыққат қой,
Айтқанларыма қулақ түр.
- ²¹ Сөзлеримди нәзериңнен қашырма,
Оларды жүрек төринде сақла.
- ²² Себеби олар, өзін тапқанларға өмир сыйлайды,
Пүткіл денеге ден саўлық береді.
- ²³ Ең баслысы, бар күшиң менен жүрегінди қорға,
Өйткени ол өмир булағы.
- ²⁴ Аўзыңнан жалған сөз шықпасын,
Тилиңди өтирик сөзден тый.

- ²⁵ Көзлериң алға туўры қарасын,
Нәзериң алдыға тигилген болсын.
²⁶ Қәдеминди ойлап бас,
Пүткил жолларың беккем болсын.
²⁷ Оңға да, солға да қайырылма,
Аяғыңды жаўызлықтан аўлақ тут.

5

Бесинши бап

Неке хадаллығын бузыўға қарсы ескертиў

- ¹ Балам, даналығыма итибар бер,
Мен түсинген нәрселерге қулақ сал.
² Солай етсең, сана-сезимиң жоғалмас,
Аўзың билимди сақлап қалар.
- ³ Бузық ҳаялдың аўзынан пал тамар,
Сөзлери майдан да жумсақ болар.
⁴ Бирақ оның ақыбети жуўсандай ашшы,
Еки жүзли қылыштай өткир.
⁵ Аяқлары өлимге түсип барар,
Қәдемлери өлилер мәканына қарай жетелер.
⁶ Өмир жолы туўралы ол ойламас,
Қыйсық жол менен жүргенин аңғармас.
- ⁷ Солай екен, балаларым, мени тыңлаңлар,
Айтқан сөзлеримнен бас тартпаңлар!
⁸ Ондай ҳаялдан аўлақ бол,
Оның есигине де жолама.
⁹ Болмаса, абырайыңды басқаларға,
Өмириңди тас баўырға бересең.
¹⁰ Байлығыңнан басқалар рәхәтленип,
Мийнетиң басқа үйди байытады.
¹¹ Етиң сүйегиңе тақалып, өмириң ақырлағанда,
Ах шегип, былай деп пәрияд қыларсаң:
¹² «Мен неге нәсиятты жек көрдим?
Неге жүрегим ескертиўди писент етпеди?
¹³ Муғаллимлеримди тыңламадым,

- Устазларыма кулақ аспадым.
- ¹⁴ Сонлықтан мен жыйналған жәмийеттің алдында,
Ийт масқара болайын деп қалыппан!»
- ¹⁵ Сууды өз суу сақлағышыңнан,
Өз қудығыңнан шыққан суудан иш.
- ¹⁶ Булақтарың көше бойлап,
Ағын сууларың майданларды бойлап ақсын ба?
- ¹⁷ Олар тек өзиндики болсын,
Басқалар менен бөліспе.
- ¹⁸ Булағың берекетли болсын,
Жаслай қосылған қостарыңнан ләззет ал.
- ¹⁹ Ол сүйкімлі сууын, нәзік кийікке уқсайды.
Оның көкірегине бәрқулла қанаат етип,
Бәрқулла мухаббатынан ләззет ал.
- ²⁰ Балам, саған тийісли емес хаялдан ләззет алыудың,
Басқаның геудесін қушыудың не керегі бар?
- ²¹ Адамның жоллары Жаратқан Ийенің көз алдында,
Ол оның барлық адымларын бақлап турады.
- ²² Залымның айыпты ислері оның өзін дузаққа түсіреді,
Ол өз гүналарына шырмалып қалады.
- ²³ Ол тәрбиясызлықтан өліп кетеді,
Ақмақлығы оны жолдан шығарады.

6

Алтыншы бап

Ақмақлық қылыудан сақ бол!

- ¹ Балам, егер биреуі үшін кепіл болып,
Оның қарызын мойныға алсаң,
- ² Онда сен сөзіңнен тутылып,
Өз сөзіңнің қармағына илингенің.
- ³ Яғнай, сол адамның қолына түскенің.
Балам, оннан қутылу үшін былай қыл:
Бар да, аяғына жығыл, жалын.
- ⁴ Көзіңе уйқы берме,
Кирпик илме.
- ⁵ Аңшыдан қашқан жейран киби,
Қус аулаушыдан қашқан қус киби, өзінди қутқар.

- ⁶ Ұәй ериншек, кумырысқаның жанына бар,
Оның ислерине қарап, даналық үйрен.
- ⁷ Оның баслығы да, қадағалаушысы да,
Хүкимдары да жоқ.
- ⁸ Бирақ ол жазда өз азығын таярлайды,
Жыйын-терим уақтында ауқатын жыйнайды.
- ⁹ Ұәй ериншек! Қашанға дейин жатпақшысаң?
Қашан уйқыңнан оянасаң?
- ¹⁰ Бираз уйықлап, аз-маз мүлгип отырсаң,
Гейде қол қауысырып, жатып та алсаң,
- ¹¹ Тонаушыдай болып жоқшылық жетип келер,
Қарақшыдай болып мүтәжлик бас салар.
- ¹² Оңбаған хәм залым адам жалған сөйлеп жүрер,
¹³ Көзлерин қыпылықлатар,
Аяқлары менен белги берип,
Бармақлары менен ишарат қылар,
- ¹⁴ Жүрегіндеги хийле менен жауыз нийет қылып,
Бәркулла жәнжел туудыар.
- ¹⁵ Сонлықтан апат оған тосаттан келер,
Күтилмегенде, шарасыз шыл-пәрше болар.
- ¹⁶ Жаратқан Ийе жек көретуғын алты нәрсе,
Хәтте, Ол жеркенетуғын жети нәрсе бар:
- ¹⁷ Менмен көз, жалған сөйлеуши тил,
Айыпсыз қан төгетуғын қоллар,
- ¹⁸ Жауыз нийетли жүрек,
Жауызлыққа асығатуғын аяқлар,
- ¹⁹ Өтирик сөйлейтуғын жалған гүуа,
Тууысқанлар арасына от салыушы адам.

Неке хадаллығын бузыуға қарсы және бир ескертиу

- ²⁰ Балам, әкеңнің буйрығын есте сақла,
Анаң берген тәрбиядан бас тартпа!
- ²¹ Оларды бәркулла жүрегиңе түйип,
Мойныңа байлап жүр.
- ²² Жүргениңде, олар сени жетелер,
Уйықлағаныңда, олар сени қорғап турар,
Оянғаныңда, олар саған кеңес берер.

- ²³ Себеби бул буйрықлар – шыра, нәсиятлар – нур.
Дүзетиўши тәрбия – өмирге жол.
- ²⁴ Олар сени жүёнсиз ҳаялдан,
Бузық ҳаялдың майлы тилинен қорғайды.
- ²⁵ Оның сулыўлығын жүрегин қумартпасын,
Көзин сүзип сени айландырып алмасын.
- ²⁶ Жезөкше себепли нанға зар боласаң,
Ал күйеўи бар ҳаял себепли өмириңнен айырыласаң.
- ²⁷ Адам қойынға от салар да,
Кийимин өртемес пе?
- ²⁸ Шоқ үстинде жүрер де,
Аяғын күйдирмес пе?
- ²⁹ Басқаның ҳаялы менен жатқанға да солай болады,
Оған жақынлаған жазасыз қалмайды.
- ³⁰ Ашлық себепли тек қарнын тойдырыў ушын урлық қылса,
Адамлар оны жек көрмейди.
- ³¹ Бирақ усланса, жети есе қылып төлейди,
Хәтте, үйиндеги барлық мал-мүлкин бериўи мүмкин.
- ³² Бузықшылық қылған – есиўас,
Солай ислеген өз жанын набыт қылар.
- ³³ Ол таяқ жеп, масқара болар,
Шерменделиктен мәңгиге тазалана алмас.
- ³⁴ Себеби қызғаныштан күйеўин ашыў кернер,
Өш алғанда аяўды билмес.
- ³⁵ Хеш қандай төлемди қабыл етпес,
Не берсең де, алыўды қәлемес.

7

Жетинши бап

- ¹ Балам, сөзлеримди есиңде тут,
Буйрықларымды жүрегинде сақла.
- ² Буйрықларыма әмел қыл, сонда жақсы жасайсаң,
Нәсиятымды көз қарашығындай асыра.
- ³ Оларды жүзик киби бармағыңа тағып ал,
Жүрегине ойып жазып қой.
- ⁴ Даналыққа: «Сен мениң апамсаң», – деп айт,
Түсиникти туўысқаным, деп ата.
- ⁵ Олар сени бузық ҳаялдан,

Жезөкше хаялдың майлы тилинен қорғайды.

- ⁶ Бир күни үйимнің әйнегинен,
Терезеден сыртқа қарадым.
- ⁷ Сада жаслардың арасында,
Ақылы толмаған жас жигитти көріп қалдым.
- ⁸ Ол көшени хаял жасайтуғын мүйешке жақын жерден кесип өтип,
Сол хаялдың үйине апаратуғын жол менен кетти.
- ⁹ Бул ымырт жабылған кешки ұақыт болып,
Түнги қараңғылық шөккен еди.
- ¹⁰ Сонда бузықлар сыяқлы кийинген хийлекер хаял,
Алдынан шығып, жигитти күтип алды.
- ¹¹ Ол үйінде турмайтуғын,
Ұайрақы хәм жүенсиз болып,
- ¹² Биресе көшеде, биресе майданда,
Мүйешлерде жигитлерди аўлап турады.
- ¹³ Ол жигитти услап алып, сўйди,
Бети бүлк етпей оған былай деди:
- ¹⁴ «Бүгин татыўлық қурбанлығын берип,
Берген ўәдемди орынладым.
- ¹⁵ Сонлықтан сени күтип алыўға шықтым,
Сени излеп, мине, таўып та алдым!
- ¹⁶ Түрли реңли Мысыр таўарларынан,
Төсегимди қаплап, төседим.
- ¹⁷ Жатақ жайыма хош ийисли мирра,
Алоэ хәм кассия септим.
- ¹⁸ Қәне кел, таң атқанша, муҳаббат ләззетин татып,
Оннан рәхәтленейик.
- ¹⁹ Себеби үйде күйеўим жоқ,
Ол алыс сапарға кетти.
- ²⁰ Ол гүмис толы шыжланын да алып кетти,
Ай толғанша қайтып келмейди».
- ²¹ Хаял жыллы сөзлер менен жигитти айландырып,
Майлы тили менен жолдан урды.
- ²² Сол ұақытта-ақ, жигит оған ерип кетти.
Жигит сойылыўға баратырған буғаға,
Дузаққа аяқ басып атырған суўынға уқсар еди.
- ²³ Оқ баўырын тесип өтпегенше,
Дузаққа тасланған қус сыяқлы,

Өлимге баратырғанын билмес еди.

- ²⁴ Солай екен, балалар, мени тыңлаңдар,
Айтқан сөзлериме кулақ салыңдар!
²⁵ Жүрегиңиз сондай хаялдың жолына бурылмасын,
Оның соқпақлары бойлап адасып жүрмеңдер.
²⁶ Себеби ол көптерди жарадар етип жықты,
Сансыз адамлар оның қолынан қаза тапты.
²⁷ Оның үйи өлилер меканына жетелейтуғын,
Өлимге алып түсетуғын жол.

8

Сегизинши бап

Даналықты тыңла!

- ¹ Шақырып атырған Даналық^a емес пе?
Даұыслап турған түсиник емес пе?
² Ол жол шетіндегі бәлентликлердің үстінде,
Дәрбент жолларда турады.
³ Ол қала дәрұазаларының алдында,
Қалаға кирер аұызда турып жар салады:
⁴ «Хәй адамлар, мен сизлерди шақырып турман,
Шақырығым адам баласына қаратылған!
⁵ Садалар, узақты көриўди үйрениң,
Ақмақлар, түсиникке ийе болың!
⁶ Тыңлаңдар, әхмийетли нәрселерди айтпақшыман,
Хақыйқатты баян етпекшимен.
⁷ Тилим хақыйқатты сөйлейди,
Аұзым жалғаннан жеркенеди.
⁸ Аұзымнан шыққан хәр бир сөз хақыйқат,
Онда хийле хәм жалған жоқ.
⁹ Саналыға барлығы аян,
Билимлиге бәри дурыс.
¹⁰ Гүмисти емес, мениң нәсиятымды ал,
Сап алтын орнына билим ал.
¹¹ Себеби даналық гәўхардан да қымбат,

---

^a8:1 Даналық –

Аңсаған хеш нәрсең оған тең келмес.

- ¹² Мен – Даналықпан^b, Ақыл-парасат^c пенен бирге жасайман,
Билим хәм сана-сезим менде бар.
- ¹³ Жаратқан Ийеден қорқыў – жаманлықтан жеркениў.
Мен менменлик хәм тәкаббирликти,
Жаўызлық жолын хәм өтирик сөзди жек көремен.
- ¹⁴ Менде жақсы кеңес бар, менде хадал үгит бар,
Мен түсиникпен, күш-қуўат та менде бар.
- ¹⁵ Мен арқалы патшалар бийлик етер,
Хүкимдарлар әдил хүким шығарар.
- ¹⁶ Жер бетиндеги барлық хүкимдарлар,
Әдил басқарып отырған хәмме ақсүйеклер мен арқалы басқарар.
- ¹⁷ Мени сүйгенлерди мен де сүйемен,
Мени ықлас пенен излегенлер, мени табады.
- ¹⁸ Менде байлық хәм даңқ-атақ бар,
Таўысылмас байлық хәм әдалат менде бар.
- ¹⁹ Беретуғын жемисим алтыннан, сап алтыннан да жақсы,
Мен беретуғын пайда сайланды гүмистен де жоқары.
- ²⁰ Мен әдиллик жолынан,
Әдалат соқпақларынан жүремен.
- ²¹ Мени сүйгенлерге байлық сыйлап,
Олардың қазналарын толтыраман.
- ²² Жаратқан Ийе Өз исин басламастан алдын,
Өз жолының басы ретинде мени жаратты.
- ²³ Ең баста, дүнья жаратылмастан алдын,
Мен тайынланған едим.
- ²⁴ Еле түпсиз теңиз де болмаған,
Мол суўлы булақлар да көз ашпаған ўақытта,
Мен туўылған едим.
- ²⁵ Еле таўлар орнатылмастан алдын,
Төбелерден де бурын мен туўылдым.
- ²⁶ Ол ўақытта Ол еле жерди де, далаларды да,
Дүньяның биринши топырағын да жаратқан жоқ еди.
- ²⁷ Ол аспанды орнатқанда,

---

^b8:12 Даналық –

^c8:12 Ақыл-парасат –

- Терең теңиз жүзине жийек сызғанда, мен сол жерде едим.
- ²⁸ Жоқарыға бултларды қойғанда,
Жер асты булақтарына тийкар салғанда,
- ²⁹ Суўлар шегарадан шығып кетпесин деп,
Теңизге көрсетпе бергенде,
Жердиң тийкарын белгилегенде,
- ³⁰ Мен Оның жанында уста болдым.
Хәр күни Оны қуўантып,
Оның алдында шадланар едим.
- ³¹ Ол жаратқан дүньяда кеўлимди көтерер едим,
Адам баласы мениң қуўанышым еди.
- ³² Солай екен, балаларым, мени тыңлаңлар,
Жолымды тутқанлар қандай бахытлы!
- ³³ Нәсиятымды тыңлап, дана болыңлар,
Хеш қашан оннан жүз бурмаңлар!
- ³⁴ Маған қулақ асатуғын,
Хәр күни дәрўазам алдында сергек турып,
Есигим алдында күтип турған адам қандай бахытлы!
- ³⁵ Себеби мени тапқан өмирди табады,
Жаратқан Ийениң мийримине ериседи.
- ³⁶ Ал Мени қолдан шығарған өзине зыян келтиреді,
Мени жек көретуғынлардың хәммеси өлимди сүйеди».

9

Тоғызыншы бап

Даналықтың хәм ақмақлықтың мирәт етиўи

- ¹ Даналық өзине үй қурып алды,
Оның жети сүтинин жонып қойды.
- ² Ол малларын сойып, шарап таярлап,
Дастурхан жайды.
- ³ Ол өз хызметши ҳаялларын жоллап,
Қаланың бийик жерлеринде жар салдырды:
- ⁴ «Ким сада болса, берман келсин!»
Ал ақыл-еси кемлерге былай деди:
- ⁵ «Келиңлер, нанымнан жеп,
Мен таярлаған шараптан ишиңлер.

- ⁶ Наданлықты таслап, жасаңлар,
Ақыл-парасаттың жолынан жүриңдер».
- ⁷ Өзимшилге нәсият берген масқара болар,
Залымды әшкаралағанға мин тағылар.
- ⁸ Өзимшилди әшкаралама, ол сени жек көріп қалар,
Дананы әшкарала, ол сени сүйіп қалар.
- ⁹ Данаға үйрет, ол және де данарақ болар,
Әдилге тәлим бер, ол билимин арттырар.
- ¹⁰ Жаратқан Ийеден қорқыұ – бул даналықтың басы,
Мухаддес Қудайды таныұ – бул ақыл-парасат.
- ¹¹ Себеби мен – даналық арқалы өмириң узаяр,
Жасыңа жас қосылар.
- ¹² Егер дана болсаң, өзиңе пайда,
Сурбет болсаң, жәбирин өзиң тартарсаң.
- ¹³ Ақмақлық – ғауғалы хаял,
Ол надан, хеш нәрсени билмейди.
- ¹⁴ Ол үйиниң есиги алдында,
Қаланың бийик жеринде отырып алып,
- ¹⁵ Жолдан өтип баратырғанларды,
Өз жолы менен кетип баратырғанларды шақырып:
- ¹⁶ «Ким сада болса, берман келсин!» – дейди.
Ал жарымеслилерге былай дейди:
- ¹⁷ «Урлап ишилген суұ жүдә татлы,
Жасырып желинген нан сондай мазалы».
- ¹⁸ Бирақ садалар билмейди бурын шақырылғанлардың,
Өлилер мәканының түбинде өлип жатырғанын.

10

Оныншы бап

Сулайманның хикметли сөзлери

- ¹ Сулайманның дана хикметлери:
Дана перзент әкесиниң қуұанышы,
Ақылсыз перзент анасының қайғысы.
- ² Харам байлық пайда келтирмес,
Ал әдиллик өлимнен қутқарар.

- ³ Жаратқан Ийе әдил адамды аш қоймас,
Залымлардың қәлеуінің орынланыуына жол қоймас.
- ⁴ Ериншек қол жарлы қылар,
Мийнеткеш қол байлық келтирер.
- ⁵ Жазда өнім жыйнаған – ақыллы бала,
Жыйын-терим уақтында уйықлаған бала әкесін уятқа қалдырар.
- ⁶ Әдил адамның басына берекет жауар,
Залымның аузы зорлықты жасырар.
- ⁷ Әдиллер ыразылық пенен еске алынар,
Залымлардың аты умыт болып кетер.
- ⁸ Дананың жүрегі буйрықтарды қабыл етер,
Ақмақтың тили апатқа жетелер.
- ⁹ Хадал жүрген кәуіпсиз жүрер,
Ал өз жолын надурьс тәрепке бурған әшкара болар.
- ¹⁰ Көз қысқан адам апатқа жолығар,
Өтирик сөйлеген набыт болар.
- ¹¹ Әдилдің аузы – өмир булағы,
Ал залымның аузы зорлықты жасырар.
- ¹² Өшпенлилик жәнжел туудырар,
Сүйиспеншилик барлық қылмыстарды жууып кетер.
- ¹³ Ақыллы адамның аузынан даналық төгилер,
Ес-ақылы кем адамның арқасына қамшы тийер.
- ¹⁴ Даналар билимди сақлап қояр,
Ақылсыздың аузы бәлени жақынластырар.
- ¹⁵ Байдың байлығы – оның қорғаны,
Жарлының апаты – оның кәмбағаллығы.
- ¹⁶ Әдилдің мийнети өмирге,
Залымның табысы гүнаға апарар.
- ¹⁷ Нәсиятты алғанлар өмир жолында жүрер,
Өшкаралағанды тән алмағанлар жолдан азғырылар.
- ¹⁸ Қаслығын жасырғанның тили жалғаншы,
Өсек таратқан адам ақылсыз.
- ¹⁹ Көп сөйлеген қылмыссыз болмас,
Тилин тыйған – ақыллы.
- ²⁰ Әдилдің тили – сайланды гүмис,
Залымның жүрегі хеш нәрсеге арзымас.
- ²¹ Әдилдің тили көплерди азықландырар,
Ақмақ ақылы жетпегенликтен набыт болар.

- 22 Жаратқан Ийениң жарылқауы адамды байытар,
Ол байлыққа ғам-қайғыны қоспас.
- 23 Ақылсыз жаманлық қылыўдан,
Түсинимпаз даналықтан ләззет алар.
- 24 Залым неден қорқса, соған тап болар,
Әдил адамлардың әрманы орынланар.
- 25 Қуйын турып, залымлар жоқ болар,
Әдиллер мәңги беккем турар.
- 26 Ериншек өзін жумсағанлар ушын,
Тиске қуйылған сирке суўына,
Көзге кирген түтинге мегзер.
- 27 Жаратқан Ийеден қорқыў өмирди узайтар,
Ал залымлардың өмири қысқарар.
- 28 Әдилдің дәмеси шадлыққа жетелер,
Залымның үмити пушқа шығар.
- 29 Жаратқан Ийе жолы минсизлерге қорған,
Жаўызлық ислеўшилерге апатшылық болады.
- 30 Әдил адам мәңгиге шайқалмас,
Залым адам жер бетинде тура алмас.
- 31 Әдилдің аўзы даналықтан сөйлер,
Ал жалғаншының тили кесип тасланар.
- 32 Әдилдің тили мүнәсип сөзлерди билер,
Залымның аўзы өтирик сөзлер шығарар.

11

Он биринши бап

- 1 Жаратқан Ийе жалған тәрезиден жеркенер,
Дурыс тәрезиге Оның кеўли толар.
- 2 Менменлик келсе, масқарашылық та келер,
Кишипейиллилер даналық пенен бирге болар.
- 3 Ғақ нийетлиниң минсизлиги оған жол көрсетер,
Опасыздың сумлығы өзиниң басына жетер.
- 4 Ғәзеп күни байлық пайда бермес,
Әдиллик өлимнен қутқарар.
- 5 Минсиздің әдиллиги оның жолын дүзиў қылар,
Залым залымлығы себепли қулап түсер.
- 6 Ғақ нийетлини әдиллиги қутқарар,
Опасызлар өз нәпсиниң торына түсер.

- 7 Залым адам өлгенде, үмити де үзилер,
Сүйенген байлығы да пайдасыз болар.
- 8 Әдил адам бәледен қутылар,
Оның орнына залым сол бәлеге дуўшар болар.
- 9 Қудайсыз жақынын тили менен жоқ қылар,
Әдиллер өз билими менен аман қалар.
- 10 Әдиллер жайнап-жаснаса, қала қуғанар,
Залымлар қуласа, қуғаньш пенен бақырысар.
- 11 Хақ адамлардың ақ пәтиясы менен қала раўажланар,
Залымлардың аўзы менен ол ўайран болар.
- 12 Ақылсыз жақынын кемситер,
Ақыллы аўзына бек болып жүрер.
- 13 Өсек тасыған сырды ашар,
Садық адам сырды сақлар.
- 14 Қәуендерсиз ел қулар,
Кеңесшиси көп ел жеңер.
- 15 Басқаға кепил болған бәлеге жолығар,
Кепил болыўдан қашқан қәўипсизликте болар.
- 16 Мийримли ҳаял абырайға ерисер,
Тас баўыр еркек байлыққа ийе болар.
- 17 Мийримли адам өз жанына жақсылық қылар,
Тас баўыр өзине зыян келтирер.
- 18 Залым алдамшы сый ушын мийнет етер,
Әдиллик себиўши хақыйқый сый алар.
- 19 Әдилликти устанған жасар,
Жаўызлыққа умтылған өлер.
- 20 Хийлекер жүрекли Жаратқан Ийеге жеркенишли,
Ал минсиз жүргенге кеўли толар.
- 21 Билип қой, залым жазасыз қалмас,
Әдилдің әўлады аман қалар.
- 22 Сулыў, бирақ әдепсиз ҳаял,
Шошқаның мурнына тағылған алтын әребекке мегзер.
- 23 Әдиллердің тилеги тек жақсылық,
Ал залымлардың күткени – ғәзеп.
- 24 Биреў сақыйлық пенен шашар, сонда да байлығы арта берер,
Биреў хәдден тыс сақ, бирақ жарлылана берер.
- 25 Сақый болған молшылыққа ерисер,
Шөллегенге суў бергенге суў берилер.

- ²⁶ Бийдайды жасырғанды халық нәлетлер,
Оны сатқанға пәтия берилер.
- ²⁷ Жақсылыққа талпынған берекет табар,
Жаұызлықты излегенге жаұызлық келер.
- ²⁸ Өз байлығына исенген қулар,
Әдиллер болса жасыл жапырақтай жайнап өсер.
- ²⁹ Хожалығын азапқа қалдырған самалды мийрас етип алар,
Ақылсыз данаға кул болар.
- ³⁰ Әдилдің мийәси – өмир тереги,
Дана адамларды өзине тартар.
- ³¹ Егер әдил адамға жер бетінде исине сай қайтарылса,
Онда залымлар менен гүнакарларға сирә да жаза берилер.

12

Он екінші бап

- ¹ Нәсиятты сүйген билимди сүйер,
Ескертиўди жек көрген – надан.
- ² Ақ кеўил адамға Жаратқан Ийениң кеўли толар,
Нийети бузықты жазаға хұким қылар.
- ³ Адам жаұызлық пенен кәмал таппас,
Әдилдің негизи тербелмес.
- ⁴ Жақсы хаял – күйеўиниң тажы,
Күйеўин уятқа қалдыратуғын хаял – сүйегіндеги ириңли жара.
- ⁵ Әдилдің ой-нийети әдалатлы,
Залымның кеңеси алдамшы.
- ⁶ Залымның сөзи – қан төгий ушын дузақ,
Хақ адамның сөзи қан төгилиўден қутқарар.
- ⁷ Залым қулап, жоқ болар,
Әдилдің үйи беккем турар.
- ⁸ Адамды ақылына қарап мақтар,
Нийети бузық кемситилер.
- ⁹ Нанға зар бола тура, көкирек көтерип жүргеннен,
Қарапайым болып, хызметши болған жақсырақ.
- ¹⁰ Әдил өз малының да жанын аяр,
Залымның реҳими де жаұызлық.
- ¹¹ Жерине тәрбия бергенниң тамағы тоқ,
Бос арзыў-қыялға берилгенниң ақылы жоқ.
- ¹² Залым адам жаұыз адамның олжасын күсер,

- Әдилдің тамыры ен жаяр.
- ¹³ Залым гүналы тили себепли тутылар,
Әдил бәледен шығып кетер.
- ¹⁴ Адам сөзинің мийәесинен жақсылыққа ерисер,
Қолларының мийнети де өз хақысын алар.
- ¹⁵ Ақылсыздың жолы өз көзине дурыс болып көринер,
Дана адам мәсләхәтке қулақ салар.
- ¹⁶ Ақылсыздың ашыұы дәрриұ бетине шығар,
Ақыллы шеккен жәбирин жасырар.
- ¹⁷ Туұрышыл гүәа хақыйқатты,
Жалған гүәа өтирикти айтар.
- ¹⁸ Ойланбай айтылған сөз қылыштай жарақатлар,
Дананың сөзи шыпа берер.
- ¹⁹ Ырас сөйлейтуғын тил мәңги турар,
Өтирикши тил тек бир сәтлик.
- ²⁰ Жаман нийетлилердің жүрегінде жалған,
Тынышлықты нийет еткеннің жүрегінде шадлық бар.
- ²¹ Хақ адамға хеш қандай бәле келмес,
Нахақтың басы бәледен шықпас.
- ²² Өтирикши тил Жаратқан Ийеге жеркенишли,
Туұры ис ислейтуғынларға Оның кеұли толар.
- ²³ Ақыллы адам билимин жасырар,
Ақмақтың жүреги наданлығын жәрия қылар.
- ²⁴ Мийнеткеш қол бийлик қылар,
Ериншек мәрдиқарға алынар.
- ²⁵ Жүректеги уұайым адамды шөктирер,
Жақсы сөз оны қуұантар.
- ²⁶ Хақ адам жақынына жол көрсетер,
Нахақ адамның жолы оларды адастырар.
- ²⁷ Ериншек тутқан аңын писирип жемес,
Талапшаң қымбатбаха байлыққа ийе болар.
- ²⁸ Әдиллик жолында өмир бар,
Оның соқпақларында өлим жоқ.

13

Он үшінши бап

- ¹ Ақыллы перзент әкесинің нәсиятына қулақ салар,
Өзимшил перзент кейигенге қулақ аспас.

- ² Жақсы адам аўзының мийўесинен жақсылық татар,
Опасызлар жаўызлыққа талпынар.
- ³ Тилин тыйған өз өмирин сақлап қалар,
Тилине ерк берген өзін набыт қылар,
- ⁴ Ериншек қалесе де, хеш нәрсе ала алмас,
Талапшаңның тилеги ақырына дейин орынланар.
- ⁵ Әдил адам өтирик сөзди жек көрер,
Залым уятсызлық қылып, өзиниң абырайын төгер.
- ⁶ Әдиллик минсизди жолында қорғар,
Залымлық гүнакарды қулатар.
- ⁷ Биреу хеш нәрсеси болмаса да, өзін бай қылып көрсетер,
Басқасы байлығы мол болса да, өзін жарлы қылып көрсетер.
- ⁸ Байлығы менен адам өз жанын сатып алар,
Жарлы болса қәуип-қәтерден аўлақ болар.
- ⁹ Әдиллердиң нуры жарқырап жайнап турар,
Залымлардың шырасы да өшип қалар.
- ¹⁰ Менменлик даў-жәнжел келтирип шығарар,
Кеңеске кулақ салғанларда даналық болар.
- ¹¹ Аңсат табылған байлық тез таўысылар,
Мийнет пенен жыйнаған байлығын көбейтер.
- ¹² Узақ ўақыт орынланбаған үмит жүректи түңилдирер,
Орынланған тилек болса, өмир терегине уқсар.
- ¹³ Нәсиятты менсинбеген өзине зыян келтирер,
Буйрықларды хұрмет еткен сый алар.
- ¹⁴ Даналар тәлими – өмир булағы,
Ол адамды өлим дузағынан аўлақ қылар.
- ¹⁵ Жақсы ақыл унамлы қылар,
Опасыздың өмири ўайран болар.
- ¹⁶ Хәр қандай ақыллы адам билим менен ис тутар,
Ақылсыз өзиниң ақмақлығын көрсетер.
- ¹⁷ Жаман шабарман апатқа ушырар,
Садық елши шыпа алып келер.
- ¹⁸ Нәсиятқа кулақ салмаған жоқшылық пенен шерменделикке ушырар,
Ескертиўди қабыл еткенлер хұрмет-иззетке бөленер.
- ¹⁹ Орынланған тилек жанға жағымлы,
Ақылсыз жаманлықтан ўаз кешиўди жек көрер.
- ²⁰ Дана менен дос болған дана болар,
Ақылсыз бенен дос болған апатқа ушырар.

- ²¹ Бахытсызлық гүнакарды қуып жүрер,
Абаданлық әдиллердің сыйы болар.
- ²² Жақсы адам ақлық-шаулықтарына да мийрас қалдырар,
Гүнакарлардың байлығы әдиллер ушын жыйналар.
- ²³ Жарлының атызы да мол бийдай бериуі мүмкин,
Бирақ әдалатсызлық себепли ұайран болар.
- ²⁴ Жазалауға аяған баласын сүймейди,
Баласын сүйген балалықтан тәрбиялайды.
- ²⁵ Әдил тойғанша жер,
Залымның қарны аш жүрер.

14

Он төртінші бап

- ¹ Дана хаял үйин жайнатар,
Ақылсыз хаял оны өз қолы менен бузар.
- ² Туұры жолдан жүретуғын Жаратқан Ийеден қорқатуғын,
Жолдан шыққан Оны менсинбейтуғын адам.
- ³ Ақмақтың сөзи арқасына қамшы болар,
Дананың сөзи оны қорғар.
- ⁴ Өгиз болмаса, ақыр таза турар,
Өгиздің күшинен мол пайда алынар.
- ⁵ Исенимли гүұа өтирик сөйлемес,
Жалған гүұаның өтириги таұысылмас.
- ⁶ Өзимшил даналық излер, бирақ таба алмас,
Ақыллыға билим аңсат табылар.
- ⁷ Ақмақтан аұлақ жүр,
Билимли сөз шықпас оның аұзынан.
- ⁸ Парасатлы адамның даналығы – өз жолын түсиниұи,
Ақылсыздың ақмақлығы – алдамшылық.
- ⁹ Ақмақлар айып қурбанлығы үстинен күлер,
Хәк адамлар Қудайдың мийримине сазыұар болар.
- ¹⁰ Хәр кимнің қайғысы өзине аян,
Қуұанышын да хеш ким бөлисе алмас.
- ¹¹ Залымның үйи бузылар,
Хәк адамның шатыры гүллене берер.
- ¹² Сондай жол бар, адамға дурыс болып көринер,
Бирақ ақыбети, өлимге алып барар.
- ¹³ Гейде күлгенде де жүрегің сызлар,

- Қууаныш та гейде қайғы менен жуумақланар.
- 14 Азғын адам тутқан жолының,
Жақсы адам ислеген исиниң сыйын алар.
- 15 Сада хәмме сөзге исене берер,
Ақыллы адымын ойлап басар.
- 16 Дана қорқып, жаманлықтан аұлақ болар,
Ақылсыз өзін басқара алмас хәм өзине исенер.
- 17 Ашыұшақ ақылсызлық қылар,
Нийети бузықты хәмме жек көрер.
- 18 Саданың несийбесине ақмақлық тийер,
Ақыллы билимди таж қылар.
- 19 Жаұызлар жақсылар алдында,
Залымлар әдиллердин дәрұазасы алдында тәжим етер.
- 20 Кәмбағалды қоңсылары да жақсы көрмес,
Байлардың досты көп болар.
- 21 Жақынын кемситкен гүна қылар,
Жарлыға мийрим көрсеткен бахытлы болар.
- 22 Нийети бузықлар жолдан адаспай ма?
Бирақ жақсы нийетлилер сүйиспеншилик хәм садықлыққа ийе болар.
- 23 Хәр қандай мийнеттиң пайдасы бар,
Бос сөз тек жоқшылық келтирер.
- 24 Даналардың тажы – олардың байлығы,
Ақылсызлардың тажы – ақмақлығы.
- 25 Әдил гүуа жанды қутқарар,
Жалған гүуа сатқынлық қылар.
- 26 Жаратқан Ийеден қорқыұ – беккем қорған,
Оның балаларына да пана болар.
- 27 Жаратқан Ийеден қорқыұ – өмирдин булағы,
Ол өлим дузағынан қутқарар.
- 28 Халықтың көплиги – патшаның уллылығы,
Халықтың азлығы – хұкимдардың апаты.
- 29 Сабыр-тақатлы адамда уллы ақыл бар,
Ашыұшақ өз ақмақлығын мәлим қылар.
- 30 Тыныш жүрек денеге өмир берер,
Қызғаншақлық сүйеклерди ширитер.
- 31 Жарлыны езген Жаратқанға тил тийгизген болар,
Мүтәжге жәрдем берген Жаратқанды хұрмет еткен болар.
- 32 Залым өз жаұызлығы себепли жоқ болар,

- Әдиллерге өлерінде де пана табылар.
³³ Даналық ақыллының жүрегине орналасар,
Хәтте, ақмақлардың жүрегі де оны танийды.
³⁴ Әдиллік халықтың дәрежесін көтерер,
Нызамсызлық халықты масқара етер.
³⁵ Патшаға ақыллы хызметші унар,
Шерменде ис қылғанға оның ғәзеби жауар.

15

Он бесінші бап

- ¹ Мүләйим жууап ашыуды басар,
Ашшы сөз ғәзепти қозғар.
² Дананың тили билимди мақтар,
Ақылсыздың аўзынан ақмақлық ағар.
³ Жаратқан Ийениң көзи хәмме жерде,
Ол жаманды да, жақсыны да көрип турар.
⁴ Мүләйим тил – өмир тереги,
Өтирикши тил – жанды жаралар.
⁵ Ақмақ әкесиниң тәрбиясынан безер,
Ескертиўге кулақ асқан ақыл-парасатлы.
⁶ Әдилдиң үйинде мол ғәзийне болар,
Залымның тапқаны машқала алып келер.
⁷ Дананың аўзы билим таратар,
Ақмақтың жүрегі ондай емес.
⁸ Нахактың курбанлығынан Жаратқан Ийе жеркенер,
Хак адамның дуўасы Оған унар.
⁹ Залымның жолынан Жаратқан Ийе жеркенер,
Әдиллик изинен жүргенди Ол сүйер.
¹⁰ Туўры жолдан адасқанлар аўыр жаза алар,
Ескертиўди жек көргенлер набыт болар.
¹¹ Әлилер мәканы хәм набыт болыў мәканы Жаратқан Ийеге аян екен,
Демек, адам баласының жүрегі Оған олардан да аянырақ!
¹² Әзимшил өзін әшкаралағанды унатпас,
Ол дананың қасына да жоламас.
¹³ Жүректің куўанышы жүзди жарқыратар,
Жүректің қайғысы руўхты сөндирер.
¹⁴ Ақыллының жүрегі билимди излер,
Ақылсыздың аўзы ақмақлыққа тойынар.

- 15 Бахытсыздың хәр бир күни қайғыдан арылмас,
Жүреги қуўанышлының зыяпаты ада болмас.
- 16 Көп байлық пенен тәшиўиште жасағаннан гөре,
Аз байлық пенен Жаратқан Ийеден қорқып жасаған абзалырақ.
- 17 Жек көрип берилген семиз баспақ гөшинен гөре,
Сүйиспеншилик пенен берилген быламық жақсырақ.
- 18 Ашыўшақ жәнжел туўдырар,
Сабыр-тақатлы даўды басар.
- 19 Ериншектің жолы шатлы тикенге уқсар,
Ғақ адамның жолы тегис болар.
- 20 Дана бала әкесин қуўантар,
Ақмақ бала анасын писент етпес.
- 21 Ақмақлық ақылсызды қуўандырар,
Ақыллы адам туўры жолдан жүрер.
- 22 Кеңеспей исленген ис босқа шығар,
Көп мәсләхәтшиниң ой-нийети иске асар.
- 23 Орынлы жуўап адамды қуўантар,
Ұақтында айтылған сөз әжайып болар!
- 24 Төмендеги өлилер мәканына түспеўи ушын,
Ақыллыны өмир жолы жоқарыға жетелер.
- 25 Жаратқан Ийе тәкаббирдиң үйин қулатар,
Жесирдиң жер шегарасын сақлап қалар.
- 26 Залым нийетлер Жаратқан Ийеге жеркелер,
Жақсы сөзлер – пәк.
- 27 Ашкөз өз үйине апат келтирер,
Параны жек көрген тыныш өмир сүрер.
- 28 Әдил ойлап жуўап берер,
Залымның аўзы жаўызлық қусар.
- 29 Жаратқан Ийе залымлардан алыс болар,
Әдиллердиң дуўасын еситер.
- 30 Нурлы жүз жүректи қуўантар,
Жақсы хабар сүйекке азық берер.
- 31 Өмир беретуғын дүзетиўге қулақ салған,
Даналар арасынан орын табар.
- 32 Нәсияттан жүз бурған өз жанын хор қылар,
Ескертиўге қулақ салған ақылға ийе болар.
- 33 Жаратқан Ийеден қорқыў даналыққа үйретер,
Кишипейиллик даңққа баслар.

16

Он алтыншы бап

- ¹ Адам жоба дүзер,
Бирақ бул жобаның жуўабын Жаратқан Ийе берер.
- ² Адамға хәмме жоллары ҳадал болып көринер,
Бирақ ой-нийетти Жаратқан Ийе өлшер.
- ³ Ислеринди Жаратқан Ийеге тапсыр,
Сонда нийетиң жүзеге асар.
- ⁴ Жаратқан Ийе хәмме нәрсени олардың өзлериниң мақсетине сай жаратты,
Хәтте, залымларды да апатшылық күни ушын жаратты.
- ⁵ Хәр бир тәкаббир Жаратқан Ийе ушын жеркенишли,
Гүмансыз, олар жазасыз қалмайды.
- ⁶ Сүйиспеншилик хәм садықлық гүнаны жуўар,
Жаратқан Ийеден қорқыў жаўызлықтан аўлақ қылар.
- ⁷ Адамның жолы Жаратқан Ийеге мақул болса,
Ол оны душпанлары менен де жарастырап.
- ⁸ Хәрам жол менен кирген мол пайдадан гөре,
Хәдал жол менен кирген азғантай пайда жақсырақ.
- ⁹ Жүрер жолын адам жүрегінде ойлап қояр,
Бирақ Жаратқан Ийе оның адымларын бағдарлар.
- ¹⁰ Патша Қудайдың атынан сөйлейди,
Ол хүким қылғанда әдилликти бурмаламаўы тийис.
- ¹¹ Туўры тәрези хәм тәрезиниң пәллелери Жаратқан Ийеден берилер,
Барлық тәрези таслары Ол арқалы жаратылған.
- ¹² Патша жаўызлықтан жеркенер,
Себеби тахт әдиллик арқалы беккем болар.
- ¹³ Әдил тил патшаға унар,
Хәқыйқатты айтқанды ол сүйер.
- ¹⁴ Патшаның гәзеби – өлим хабаршысы,
Бирақ дана адам оны тынышландырап.
- ¹⁵ Патшаның жүзи нурланса – өмирден нышан,
Оның мийрими бәхәрдеги жаўын алып келетуғын бултқа мегзер.
- ¹⁶ Даналыққа ийе болыў алтыннан қаншелли жақсырақ,
Ақылға ийе болыў гүмистен қаншелли қунлырақ.
- ¹⁷ Хәқ адамның жолы жаўызлықтан аўлақ қылар,
Жолын қорғаған өз жанын аман сақлар.

- 18 Ұайран болыўдан алдын менменлик,
Қулаўдан алдын тәкаббирлик келер.
- 19 Менменлер менен олжа бөлискеннен,
Жарлылар арасында кишипейил болған жақсырақ.
- 20 Ақыл менен ис алып барған жақсылық табар,
Жаратқан Ийеден үмит еткен бахытлы болар!
- 21 Жүреги даналар парасатлы делинер,
Жағымлы тил тәлим күшин арттырар.
- 22 Ақыл ийеси ушын – өмир булағы,
Ақмақлық ақмақ ушын – жаза.
- 23 Дананың жүреги оның сөзин дана қылып,
Аўзындағы тәлимин арттырар.
- 24 Жағымлы сөз палдай татлы,
Жанға жағымлы, денеге шыпалы.
- 25 Сондай жол бар, адамға дурыс болып көринер,
Бирақ ақыбети, өлимге алып барар.
- 26 Адамның иштейи оған мийнет еттирер,
Ашлығы оны мәжбүр етер.
- 27 Оңбаған адам жаманлық ойлар,
Оның сөзи жалмайтуғын жалынға мегзер.
- 28 Хийлекер адам жәнжел туўдырар,
Өсекши досларды айырар.
- 29 Зорлық ислеўши жақынын азғырар,
Оны жаман жолға баслар.
- 30 Көзин сүзип қараған хийле ойлар,
Ернин тислеген жаўызлық ислер.
- 31 Ағарған шаш – хұрметли таж,
Туўры жасаған оны қазанар.
- 32 Сабырлы адам мәрт әскерден,
Өзин услай алатуғын адам басқыншыдан артық.
- 33 Кийимнің шалғайына шек тасланар,
Оның шешими Жаратқан Ийеден берилер.

17

Он жетинши бап

- 1 Дастурханы мол хәм зыяпаты көп жәнжелли үйден,
Бир тислем қатты наны бар тыныш-татыў үй жақсырақ.
- 2 Уят ис қылатуғын улды ақыллы кул басқарар,

- Ол туұысқанлар қатарында мийрасқа шерик болар.
- ³ Гүмис балқытыұханада, алтын ошақта сыналар,
Адамның жүрегін Жаратқан Ийе сынар.
- ⁴ Залым жаұыздың сөзине дыққат қояр,
Өтирикши бұлгинши тилге қулақ салар.
- ⁵ Кәмбағалды мазақ қылған Жаратқанды хорлаған болар,
Бахытсызлыққа қуған жазасыз қалмас.
- ⁶ Ақлықлар – қариялар тажы,
Ата-аналар – балалар мақтанышы.
- ⁷ Төрели сөз ақмаққа жараспағаны сыяқлы,
Өтирик сөз де хұкимдарға жараспас.
- ⁸ Бериұшиниң нәзерінде пара сыйқырлы тасқа уқсар,
Не қылса да иси табыслы болар.
- ⁹ Қәтени кеширген дослықты сақлар,
Оны қайта-қайта еслей берген достын бездирер.
- ¹⁰ Ақылсызға берілген жүз дүрреден гөре,
Ақыллыға берілген бир кейис тәсирлирек.
- ¹¹ Жаман адам тек бұлгиншиликти гөзлер,
Сонлықтан оған қарсы залым периште жиберилер.
- ¹² Ақмақтың ақмақтығына тап болғанша,
Баласынан айырылған ана айыұға тап болған жақсырақ.
- ¹³ Жақсылыққа жаманлық қылғанның,
Үйинен жаманлық арымас.
- ¹⁴ Жәнжелдиң басланыұы жыққын суұға уқсар,
Жәнжелди күшейместен бурын тоқтат.
- ¹⁵ Нахақты ақлаұ хәм хақты айыплаұ –
Екеұи де Жаратқан Ийеге жеркенишли.
- ¹⁶ Ақылсыздың қолындағы гәзийнеден не пайда?
Даналықты ийелеұге оның қәлеұи жоқ ғой!
- ¹⁷ Дос хәрдайым сүйеди,
Туұысқан да қайғыны бөлисиұ ушын туұылған.
- ¹⁸ Ақылы кем қол берип,
Қоңсысы ушын кепил болар.
- ¹⁹ Гүнаны жақсы көрген жәнжелди сүйер,
Дәрұазасын бийик құрған қулаұды излер.
- ²⁰ Хийлекер жүрек жақсылық таппас,
Өтирикши тил бәлеге жолығар.
- ²¹ Ақылсыз бала туұған адамның маңлайының соры,

- Ақмақтың әкеси қуғаныштың не екенін билмес.
- ²² Қуғанышлы жүрек шыпа бағышлаушы дәри,
Езилген рух сүйекті қуғатар.
- ²³ Әдалат жолын бурмалау үшін,
Залым жасырын пара алар.
- ²⁴ Ақыллы адам нәзерін даналықтан қашырмас,
Ақмақтың көзі жер түбін шарлар.
- ²⁵ Ақмақ бала әкеси ушын қайғы,
Анасы ушын ғам келтирер.
- ²⁶ Айыпсызды жазалау,
Хасылзаданы хадаллығы ушын урыу жақсы емес.
- ²⁷ Билимлі адам тилин жылаулар,
Парасатлы адам сууыққан болар.
- ²⁸ Ақмақ та үндемесе дана саналар,
Аузына ийелик қылса, парасатлы болып көринер.

18

Он сегизинши бап

- ¹ Саяқ адам қара басын ойлар,
Барлық сау пикирге қарсы шығар.
- ² Ақмақ түсиниуди жек көрер,
Ол өз ойын билдириуди хош көрер.
- ³ Залым өзи менен кемситиушилик,
Бийабырайлық өзи менен масқарашылық алып келер.
- ⁴ Адамның аузынан шыққан сөзлер терең сууларға,
Даналық булағы ағын сууға мегзер.
- ⁵ Хүкимде залымды жақлап,
Айыпсызды нахаққа шығаруу жақсы емес.
- ⁶ Ақмақтың тили жәнжел туудырар,
Аузы менен дүррени шақырар.
- ⁷ Ақылсыздың аузы өзине әжел,
Оның тили болса, жанына дузақ болар.
- ⁸ Өсекшиниң сөзи сондай татлы,
Олар адамның жан дүньясына кирип алар.
- ⁹ Өз жұмысына немқурайды болыу –
Бузғыншының тууысқаны.
- ¹⁰ Жаратқан Ийениң аты – беккем минара,
Әдил оған қашып, бас сауғалар.

- 11 Байлардың байлығы олардың беккем қаласы,
Өз қыялына бийик дийўалдай көринер.
- 12 Қулар алдынан адамның жүреги тәкаббирленер,
Хұрметтен алдын кишипейиллик келер.
- 13 Тыңламай жуўап бериў,
Ақмақлық хәм уятсызлық.
- 14 Адамның дәртине руўхы төзим берер,
Бирақ езилген руўхқа ким шыдам берер?
- 15 Ақыллының жүреги билимди ийелер,
Дананың қулағы билимди излер.
- 16 Сый бериў адамға жол ашар,
Хұрметли адамлар алдына дейин апарар.
- 17 Қарсыласы келип, оған сораў қойып тексермегенше,
Биринши болып даўласқан ҳақ болып көринер.
- 18 Шек таслаў даўды тоқтатар,
Күшли қарсыласлардың даўын шешер.
- 19 Өкпели туўысқан бекитилген қалаға,
Арасындағы даў болса, қорған қала дәрўазасының тәмбисине уқсар.
- 20 Адам аўзының жемисинен қарнын,
Тилиниң өниминен өзин тойдырар.
- 21 Өлим хәм өмир тилдиң ықтыярында,
Тил не сөйлесе, соның жемисинен дәм татар.
- 22 Үйленген берекет табар,
Жаратқан Ийениң мийримине ерисер.
- 23 Жарлы жалынып сөйлер,
Бай турпайы жуўап берер.
- 24 Дослар бар, өзин дос қылып көрсеткен,
Бирақ шын дос та бар, туўысқаннан да жақын.

19

Он тоғызыншы бап

- 1 Жалған тилли ақмақтан,
Минсиз жүрген жарлы жақсы.
- 2 Билимсиз умтылыс жақсы емес,
Асыққан жолдан жаңылысар.
- 3 Өз ақмақлығы адамның жолын бузар,
Ал оның жүреги Жаратқанға наразы болар.
- 4 Байлық досларды молайтар,

- Жарлыны досты да таслап кетер.
- ⁵ Жалған гүә жазасыз қалмас,
Өтирик сөйлеген қутыла алмас.
- ⁶ Көплер жомарт адамның мийримине түсиўди қәлер,
Қолы ашыққа хәмме дос болар.
- ⁷ Жарлыны туўысқанлары да жек көрер,
Дослары да оннан соншелли безип кетер,
Сөйлесиў ушын излесе де, оларды таба алмас.
- ⁸ Даналыққа ерискен өз жанын сүйер,
Ақыл-парасатқа кеўил қойған жақсылық табар.
- ⁹ Жалған гүә жазасыз қалмас,
Өтирикши тири қалмас.
- ¹⁰ Салтанатлы өмир ақмаққа жараспағаны сыяқлы,
Баслықларға бийлик етиў кулға сирә дә жараспас.
- ¹¹ Ақыл адамның ғәзебин тыяр,
Қәтени кешириў оған хұрмет келтирер.
- ¹² Патшаның ғәзеби арысланның ақырыўына уқсар,
Ал оның мийрими шөпке түскен шыққа уқсар.
- ¹³ Ақылсыз бала әкесиниң басына бәле болар,
Урысқақ хаял тоқтамай таматуғын суўға уқсар.
- ¹⁴ Үй хәм байлық – ата-анадан мийрас,
Ақыллы хаял – Жаратқан Ийеден сый.
- ¹⁵ Қосжақпаслық адамды қатты уйқышы қылар,
Ериншек аш қалар.
- ¹⁶ Буйрықларды орынлаған өмирин сақлар,
Өз жолына итибар бермеген набыт болар.
- ¹⁷ Жарлыға мийрим көрсетиў – Жаратқан Ийеге қарыз бергендей болар,
Ислеген жақсылығының есесин Жаратқан Ийе қайтарар.
- ¹⁸ Үмит барда балаңды жөнге сал,
Оның өлиўине айыплы болма.
- ¹⁹ Ашыўшақ жазасын алсын,
Егер қутқарсаң, оны және де жазалаўға туўры келеди.
- ²⁰ Келешекте дана болыўың ушын,
Кеңести тыңлап, нәсиятты қабыл ет.
- ²¹ Адам жүрегінде нийет көп,
Бирақ тек Жаратқан Ийениң мақсети әмелге асар.
- ²² Адамның қәлеўи – садықлық,
Жарлы болыў өтирикши болыўдан жақсырақ.

- ²³ Жаратқан Ийеден қорқыу өмирге жетелер,
Ол тыныш хәм машқаласыз жасар.
- ²⁴ Ериншек табаққа қол салар,
Бирақ аўзына апарыуға еринер.
- ²⁵ Өзимшилди жазаласаң, садалар ақылға кирер,
Егер ақыллыны әшкараласаң, ол соннан сабақ алар.
- ²⁶ Өкесин тонап, анасын қуўған бала,
Шерменделик хәм иснат келтирер.
- ²⁷ Балам, нәсиятты тыңлауды тоқтатқаның,
Бул билимли сөзлерден бас тартқаның.
- ²⁸ Жарамас гүўа әдалатлық үстинен күлер,
Залымлардың аўзы жаманлықты жалмап жутар.
- ²⁹ Өзимшиллер ушын хүким таяр,
Ақмақтың арқасына дүрре таяр.

20

Жигирмаланшы бап

- ¹ Шарап – мазақлаушы, өткир ишимлик – жәнжелкеш,
Оларды ишип алданған хәр бир адам ақылсыз.
- ² Патшаның қәхәри арысланның ақырғанына уқсар,
Оның қәхәрин келтирген өмири менен жууап берер.
- ³ Жәнжелден аўлақ болыу адамға абырай келтирер,
Барлық ақмақлар жәнжелге асығар.
- ⁴ Ериншек уақтында жер сүрмес,
Жыйын уақтында хеш нәрсе таппас.
- ⁵ Адамның ой-пикири терең суўға мегзер,
Ақыллы адам оларды тереңнен илип шығарар.
- ⁶ Көплер өзін садықпан дер,
Бирақ хәқыйқаттан исенимли адамды ким таба алар?
- ⁷ Әдил минсиз жасар,
Изіндеги балалары бахытлы болар!
- ⁸ Патша хүким гүрсисинде отырғанда,
Көзлери менен барлық жаўызлықты ажыратар.
- ⁹ Ким: «Мениң жүрегим таза,
Хадал хәм гүнасызбан», – деп айта алар.
- ¹⁰ Надурис тәрези хәм надурис таслар,
Екеуи де Жаратқан Ийеге жеркенишли.
- ¹¹ Хәтте, бала да исинен билинер,

- Оның тазалығы да, дурыслығы да хәрекетинен аян болар.
- 12 Еситетуғын қулақты, көретуғын көзди,
Екеуін де Жаратқан Ийе жаратқан.
- 13 Уйқышыл болма, жоқшылыққа ушырарсаң,
Қырағы бол, наның мол болар.
- 14 Сатып алыўшы: «Жарамсыз нәрсе», – дер,
Былай шығып, арзан алғанына мақтанар.
- 15 Алтын бар, қымбатбаха тас та мол,
Билимли тил – таптырмайтуғын хасыл тасқа мегзер.
- 16 Бийтанысқа кепил болғанның кийимин шешип ал,
Оны басқаға кепил болғаны үшін гиреўге услап тур.
- 17 Хийле менен табылған нан мазалы,
Бирақ кейин аўыз толған қумға айланар.
- 18 Мәсләхәт пенен жобалар дүз,
Дана кеңес пенен урысқа шық.
- 19 Өсек тасыған сырынды ашар,
Аўзы бос пенен қатнас қылма.
- 20 Ата-анасын ғарғағанның,
Қойыў қараңғылықта өмир шырағы сөнер.
- 21 Басында тез қолға киргизилген мийрастың,
Ақыры берекетли болмас.
- 22 «Жаманлық үшін өш аламан», – деме,
Жаратқан Ийеге тапсырып күт, Ол сени қутқарар.
- 23 Надурис өлшем таслары Жаратқан Ийеге жеркенишли,
Надурис тәрези де жақсы емес.
- 24 Адамның адымларын Жаратқан Ийе белгилер,
Солай екен, адам өз жолын қалай түсинсин?
- 25 Асығыс ўәде етип, атаў,
Атап болып, ойланыў,
Бул – адам үшін дузақ.
- 26 Ақыллы патша нахақларды ажыратып,
Олардың үстинен түйек айдайды.
- 27 Адамның руўхы – Жаратқан Ийениң шырағы,
Ол адам қалбиниң тереңликлерин изертлер.
- 28 Мийрим-шәпәәт хәм садықлық патшаны қорғар,
Мийрим менен ол тахтын беккем қылар.
- 29 Жаслардың мақтанышы – олардың күш-қуўаты,
Жасы үлкенлердиң абырайы – олардың ақ шашлары.

- ³⁰ Таяқтан қалған жарақат жаўызлықтан тазартар,
Таяқтың зардабы ишки дүньяны пәклер.

21

Жигирма биринши бап

- ¹ Патшаның жүреги Жаратқан Ийениң қолындағы суў ағысына уқсар,
Ол патшаны қәлеген жағына бағытлар.
- ² Өз жолының хәммеси адамға туўры болып көринер,
Бирақ Жаратқан Ийе жүректи тексерер.
- ³ Әдиллик хәм әдалатлықты сақлаў,
Жаратқан Ийе ушын қурбанлық бергеннен унамлырақ.
- ⁴ Тәкаббир нәзер хәм менмен жүрек,
Залымлардың шырағы хәм гүнасы.
- ⁵ Мийнеткеш адамның ой-нийети молшылық алып келер,
Асығыслардың бәри жоқшылыққа ушырар.
- ⁶ Жалған тил менен жыйналған байлық,
Жоқ болып кететуғын пуў хәм өлим дузағы.
- ⁷ Залымлардың зулымлығы өзін жоқ қылар,
Себеби олар әдалатлы ис тутыўдан бас тартар.
- ⁸ Айыплының жолы қыйсық,
Айыпсыздың ис-хәрекеті туўры.
- ⁹ Урысқақ хаял менен бир үйде жасағаннан,
Үшектің бир мүйешинде жасаған жақсы.
- ¹⁰ Залымның кеўли жаўызлыққа қумар,
Жақыны да оннан реҳим таппас.
- ¹¹ Өзимшилге жаза берилсе, садаға ақыл кирер,
Дана тәлим алса, билими артар.
- ¹² Әдил Қудай залымның үйін бақлар,
Залымларды набыт қылар.
- ¹³ Жарлының пәриядына қулақ салмаған,
Өзи пәрияд қылғанда жуўап ала алмас.
- ¹⁴ Жасырын берилген саўға ғәзепти,
Қойынға тығып берилген пара күшли қәхәрди басар.
- ¹⁵ Әдалат жүзеге асса, әдиллер қуўанар,
Ал жаўызлық қылыўшыларды қорқыныш бийлер.
- ¹⁶ Ақыллылық жолынан узақласқан,
Өлилер жыйынына орналасар.
- ¹⁷ Заўқы-сапаны сүйген жарлыланар,

- Шарапты хәм бөтеке майды сүйген байымас.
- 18 Залым әдилдиң,
Бийопа ҳақтың төлеми болар.
- 19 Урысқақ хәм кекшил ҳаял менен жасағаннан,
Шөлде жасаған жақсырақ.
- 20 Дананың үйи қымбатбақа ғәзийне хәм майға толар,
Ақылсыз барын шашар.
- 21 Әдиллик хәм мийрим излеген адам,
Өмир, әдалат хәм хұрметке ийе болар.
- 22 Дана адам күшлилердиң қаласына кирер,
Олар исенген қорғанды тас-талқан қылар.
- 23 Аўзына хәм тилине бек болған,
Жанын апаттан сақлар.
- 24 Өркөкирек хәм тәкаббирди өзимшил деп атар,
Ол аса менменлик пенен хәрекет етер.
- 25 Ериншекти кумарлығы өлтирер,
Себеби қоллары жумыстан бас тартар.
- 26 Ол күн бойы ашкөзлик пенен алыўды гөзлер,
Бирақ әдил аямай берер.
- 27 Залымның қурбанлығы – жеркенишли,
Әсиресе, жаўыз ой менен берсе, оннан да жаман.
- 28 Жалған гүўа набыт болар,
Хәммесин еситкенниң гүўалығы өтер.
- 29 Залым жүзин исенимли қылып көрсетер,
Ҳақ адам өз жолында беккем турар.
- 30 Жаратқан Ийеге қарсы туратуғын,
Даналық та, түсиник те, кеңес те жоқ.
- 31 Ат саўаш күни ушын тайынланар,
Бирақ жеңис Жаратқан Ийеден берилер.

22

Жигирма екінши бап

- 1 Жақсы атақ үлкен байлықтан жақсы,
Жақсы ат-абырай гүмис хәм алтыннан жақсы.
- 2 Бай хәм жарлының ортақлығы мынада:
Олар екеўин де Жаратқан Ийе жаратқан.
- 3 Ақыллы қәўип-қәтерди көрип, бас саўғалар,
Сада алға басып бара берип, зәлел көрер.

- ⁴ Кишипейиллик хәм Жаратқан Ийеден қорқыў ушын берилетуғын сый –
Байлық, даңқ хәм өмир.
- ⁵ Азғынның жолы тикен хәм дузаққа толы,
Жанын сақламақшы болған оннан аўлақ жүрсин.
- ⁶ Баланы жастан туўры жолға сал,
Ол қартайғанда да оннан таймайды.
- ⁷ Байлар жарлыларға үстемлик қылар,
Қарыздар қарыз бергенге қул болар.
- ⁸ Нызамсызлық еккен апат орар,
Оның ғәзеп қамшысы сынар.
- ⁹ Сақый адам берекет табар,
Өйткени өз нанын жарлылар менен бөлисер.
- ¹⁰ Өзимшилди қуўсаң, жәнжел де кетер,
Даў хәм кейис те тоқтар.
- ¹¹ Жүрек пәклигин сүйетуғын хәм жағымлы сөйлейтуғын адамға,
Патша дос болар.
- ¹² Жаратқан Ийениң нәзери билимди қорғар,
Опасыздың сөзлерин Ол жоққа шығарар.
- ¹³ Ериншек: «Далада арыслан бар!
Майдан ортасында мени өлтиреди!» – дер.
- ¹⁴ Бузық хаялдың аўзы түпсиз шуқырға мегзер,
Жаратқан Ийе кимге ғәзепленсе, ол сол шуқырға қулар.
- ¹⁵ Ақылсызлық өспиримниң жүрегінде бар,
Тәрбиялаўшы қамшы оны соннан арылтар.
- ¹⁶ Байыў ушын жарлыға жәбир көрсететуғын,
Байға сый беретуғын адам кәмбағалласады.

Даналардың отыз нәсияты

- ¹⁷ Даналардың сөзлерин қулақ түрип тыңла,
Беретуғын билимиме жүрегинди аш.
- ¹⁸ Оларды жүрегінде сақласаң,
Хәм олар сениң тиллериңде болса, жақсы болады.
- ¹⁹ Исениминди Жаратқан Ийеге артыўың ушын,
Бүгин буларды саған, аўа, саған үйретип атырман.
- ²⁰ Мәсләхәт хәм билим менен,
Саған отыз нәсият жазбаған ба едим?
- ²¹ Бул исенимли хәқыйқат сөзлерин үйрениўиң,
Сени жибергенге дурыс жуўап бере алыўың ушын жазылған емес пе
еди?

Биринши нәсият

- ²² Жарлыны жарлылығы себеппи тонама,
Бахытсызды дәрұаза алдында хұким қылғанда қыйнама.
²³ Себеби олардың исин Жаратқан Ийе жақлар,
Оларды тонағанлардың жанын алар.

Екинши нәсият

- ²⁴ Ашыұшақ адам менен дос болма,
Қызба адам менен жолдас болма.
²⁵ Болмаса, сен де оған еликлерсең,
Жаныңды дузаққа түсирерсең.

Үшинши нәсият

- ²⁶ Қол берип,
Басқаның қарызына кепил болатуғынлардың бири болма.
²⁷ Төлеу ушын ҳеш нәрсең болмаса,
Төсегинди де астыңнан тартып алар.

Төртинши нәсият

- ²⁸ Ата-бабаларың қойып кеткен,
Ески шегара белгисин жылжытпа.

Бесинши нәсият

- ²⁹ Өз кәсибинин маманы болған адамды көрдин бе?
Ол патшаларға хызмет етер,
Әпиұайы адамларға хызмет етпес.

23

Жигирма үшінши бап

Алтыншы нәсият

- ¹ Хұкимдар менен дастурханлас болғаныңда,
Алдындағыларға дыққат пенен нәзер сал,
² Егер кулқыныңды тыя алмасаң,
Аұзыңды буұып қой.
³ Оның дәмли тағамларын кеұлиң күсемесин,
Ол хийле менен берилген болыұы мүмкин.

Жетинши нәсият

- ⁴ Бай болыұ ушын өзинди зорықтырма,
Бул ойыңды шығарып таслайтуғын даналыққа ийе бол.
⁵ Байлық көз ашып жумғанша жоқ болар,
Қанат байлап, бүркит киби аспанға ушып кетер.

Сегизинши нәсият

- ⁶ Иши тардың үйинен ас ишпе,
Оның мазалы тағамларын да күсеме.
- ⁷ Себеби ол жеген хәр бир нәрсеңди есаплап турар,
«Иш, же», – дер саған, бірақ жүрегі буны қәлемес.
- ⁸ Жеген аз-маз нәрсеңди қусып тасларсаң,
Айтқан жақсы сөзлерің де босқа кетер.

Тоғызыншы нәсият

- ⁹ Ақмаққа сөз айтпа,
Ол сениң дана сөзлеріңди менсинбейди.

Оныншы нәсият

- ¹⁰ Ески шегара белгисин жылжытпа,
Жетімнің атызына қол салма.
- ¹¹ Себеби олардың Әменгери күшли,
Ол саған қарсы шығып, олардың исин жақлар.

Он биринши нәсият

- ¹² Жүрегіңди тәлімге,
Қулағыңды билимли сөзлерге бер.

Он екинши нәсият

- ¹³ Баланы тәрбиясыз қалдырма,
Оны қамшы менен жазаласаң да, өлмейди.
- ¹⁴ Оны қамшы менен жазала,
Жанын өлилер меканынан қутқарсаң.

Он үшінши нәсият

- ¹⁵ Балам, егер жүрегің дана болса,
Мениң жүрегім де шадланар.
- ¹⁶ Аўзың дурыс сөйлесе,
Қәлбим шадланар.

Он төртинши нәсият

- ¹⁷ Жүрегің гүнакарларға хәўес қылмасын,
Бәрқулла Жаратқан Ийеден қорқып жаса.
- ¹⁸ Сонда келешегің болатуғыны гүмансыз,
Үмитің де босқа шықпас.

Он бесинши нәсият

- ¹⁹ Тыңла балам, дана бол,
Жүрегіңди туўры жолға бағытла.
- ²⁰ Мәскүнем хәм гөшке тоймайтуғынлар арасында болма.
- ²¹ Себеби мәскүнем хәм ашкөз адам жарлыланар,
Уйқышылық адамға жыртық кийим кийгизер.

Он алтыншы нәсият

22 Сени дүньяға келтирген әкеңе кулақ сал,
Қартайғанында анаңды менсинбей жүрме.

23 Ҳақыйқатты сатып ал, оны сатпа,
Даналық, тәлим хәм ақылға ийе бол.

24 Әдилдиң әкеси шадланады,
Дана баласы бар әке ол ушын қуўанады.

25 Әкең хәм анаң қуўансын,
Сени туўған қатты шадлансын!

Он жетинши нәсият

26 Балам, жүрегинди маған бағышла,
Көзлериң мен жүрген жолда болсын.

27 Себеби бузық хаял – терең шуқыр,
Өзгениң хаялы – тар қудық.

28 Ол қарақшыдай бұққыда күтер,
Бийопа еркектиң санын көбейтер.

Он сегизинши нәсият

29 Ах шеккен ким? Дад салған ким?
Кимде жәнжел? Кимде шағым?
Кимге себепсиз көк түскен?
Кимниң көзлери қызарған?

30 Буның бәри шарап ишип көп отыратуғынларда,
Аралас шараптарды татып көриўге барғанларда болар.

31 Шараптың қызарғанына,
Кеседе таўланып турыўына,
Жумсақ жутылыўына қарама!

32 Ақыбетинде ол жылан киби шағар,
Сур жылан киби уўын шашар.

33 Көзлериңе ерси нәрселер көринер,
Ойыңнан жаман пикирлер өтер.

34 Сен теңиздиң қақ ортасында қайықта,
Өрлик ағашының үстинде жатырғандай боларсаң.

35 «Мени урды, аўырмады,
Сабады, маған сезилмеди,
Қашан оянаман?
Және ишимлик излеймен», – дерсең.

24

Жигирма төртинши бап

Он тоғызыншы нәсият

- ¹ Залым адамларға хәуес қылма,
Олар менен бирге болыўды күсеме.
- ² Себеби олардың ойы зорлық етиўди ойлар,
Аўзы машқала келтириў туўралы сөз етер.

Жигирмаланшы нәсият

- ³ Даналық пенен үй салынар,
Ақыл менен берик болар.
- ⁴ Билим менен үйдиң иши,
Қымбатбақа хәм әжайып байлыққа толар.

Жигирма биринши нәсият

- ⁵ Дана адам күшли болар,
Билимли адам күшке толып барар.
- ⁶ Сонлықтан урысты ақыл-кеңес пенен алып бар,
Мәсләхәтши көп жерде жеңис бар.

Жигирма екинши нәсият

- ⁷ Ақмақ ушын даналық қол жетпес болар,
Мәжилисте ол аўзын да ашпас.

Жигирма үшінши нәсият

- ⁸ Жаманлық ислеўди нийет еткен адам,
Нийети бузық деп аталар.
- ⁹ Ақмақтың ҳарам ойы – гүна,
Өзимшил – адамлар ушын жеркенишли.

Жигирма төртинши нәсият

- ¹⁰ Егер сен апатқа ушырағанда хәлсизлик етсең,
Онда сениң күшиңниң аз болғаны.

Жигирма бесинши нәсият

- ¹¹ Айыпсыз өлимге кесилгенди қутқар,
Соймақшы болғанды изине қайтар.
- ¹² «Биз буны билмедик», – десең де,
Жүректи сынайтуғын Қудай шынлықты билмей ме?
Жаныңды қорғайтуғын буны аңламай ма?
Ол хәр бир адамға исине жараса қайтармай ма?

Жигирма алтыншы нәсият

- ¹³ Балам, пал же, ол жақсы,
Пал уяның палы таңлайыңа татлы.
- ¹⁴ Сол сыяқлы, даналық та жаныңа татлы,
Егер оны тапсаң, келешегің болар,
Үмитиң де үзилмес.

Жигирма жетинши нәсият

- ¹⁵ Хәй залым, әдилдің үйине жаўызлық ойлама,
Оның мәканын ұайранлама.
¹⁶ Әдил жети рет жығылса да, турып кетер,
Залым апатшылықтан набыт болар.

Жигирма сегизинши нәсият

- ¹⁷ Душпаның жығылса, қуғанба,
Сүрниксе, шадланба.
¹⁸ Сөйтсең, Жаратқан Ийе буны көрип, наразы болар,
Душпаныңа деген ғәзебинен қайтар.

Жигирма тоғызыншы нәсият

- ¹⁹ Жаўызлық қылыўшыларға қәхәрленбе,
Залымларға хәўес қылма.
²⁰ Себеби жаўызлық қылыўшылардың келешегі жоқ,
Залымлардың шырағы өшип қалар.

Отызыншы нәсият

- ²¹ Балам, Жаратқан Ийеден хәм патшадан қорқ,
Қозғалаңшы менен шерик болма.
²² Өйткени Жаратқан Ийе хәм патша тосаттан бәле жиберер,
Олар екеўиниң қандай бәле жиберетуғынын ким билер?

Даналардың басқа нәсиятлары

- ²³ Мыналар да даналардың айтқанлары:
Хүкимде адамды алалаў жақсы емес.
²⁴ Айыплығы; «Сен айыпсызсаң», – дегенди халықлар нәлетлер,
Миллетлер оны жек көрер.
²⁵ Айыплығын жазалаған табысқа ерисер,
Оған жарылқаўлар жаўар.
²⁶ Туўры жуўап,
Хәқыйқый дослықтың белгиси.
²⁷ Сырттағы ислеринди питкер,
Егислик жериңди тәртипке сал,
Соңынан үйиңди қур.
²⁸ Себепсиз жақыныңа қарсы жалған гүўалық берме,
Аўзың менен өтирик сөйлеме.
²⁹ «Маған не қылған болса, өзине де соны ислеймен,
Ол не қылса, өзине соны қайтараман», – деме.
³⁰ Мен ериншектің атызынан,

- Ессиздің жүзимзарынан өттім.
- ³¹ Қарасам, хәммесине тикенлер өскен,
Жеринің бетин жабайы шөп басқан,
Тас дийұалы да қулаған.
- ³² Қарап, ойланып қалдым,
Көріп, сабақ алдым:
- ³³ «Бираз уйықлап, аз-маз мүлгип отырсаң,
Гейде қол қаўсырып, жатып алсаң,
- ³⁴ Тонаўшыдай болып, жоқшылық жетип келер,
Қарақшыдай болып, мүтәжлик бас салар».

25

Жигирма бесинши бап

Сулайманның хикметлеринің екінши бөлими

- ¹ Мыналар да Яхуда патшасы Хизкияның адамлары тәрәпинен жазып алынған Сулайманның хикметлери:
- ² Исти купыя етиў – Қудайдың даңқы,
Исти изертлеп ашыў – патшалардың даңқы.
- ³ Аспанның бийиклиги, жердің тереңлиги киби,
Патшаның ой-нийети де түсинип болмас нәрсе.
- ⁴ Гүмистен қосымтаны алып тасла,
Сонда өнермент оннан ыдыс соға алар.
- ⁵ Патшадан залымды узақластыр,
Оның тахты әдиллик пенен беккем болар.
- ⁶ Патшаның алдында гәрдийме,
Уллылардың орнына турып алма.
- ⁷ Хасылзада алдында кемситилгеннен гөре,
Оның саған: «Былай, жоқары шық», – дегени жақсырақ.
Көзлериң менен көрген нәрсени,
- ⁸ Хүкимге тапсырыўға асықпа.
Егер қарсыласың сени жеңип шығып, уялтса,
Кейин не қыласаң?
- ⁹ Даўды жақының менен жеке талқыла,
Басқаның сырын ашпа.
- ¹⁰ Болмаса, адамлар еситип, сени уялтар,
Жаман атың изиңнен қалмас.
- ¹¹ Орны менен айтылған сөз,

- Гүмис табаққа салынған алтын алмаға уқсар.
- 12 Тыңлар құлаққа дананың әшкаралауы,
Алтын сырғаға яки сап алтын тағыншаққа уқсар.
- 13 Садық елши өзин жибергенлер ушын,
Орым-жыйын ұақтындағы қардың сууығы яңлы,
Өз хожайындарының жанын жай таптырар.
- 14 Берилмеген сыйды айтып мақтанатуғын адам,
Қурғақ самал хәм жаўмас бултқа уқсайды.
- 15 Сабырлылық пенен хұкимдар көндирилер,
Жумсақ тил сүйекти сындырар.
- 16 Пал тапсаң, жетерлисин же,
Артық жесең, қусып тасларсаң.
- 17 Қоңсыңа жийи-жийи бара берме,
Сеннен безип, жек көрип қалмасын.
- 18 Жақынына қарсы жалған гүуалық берген адам,
Шоқмар, қылыш хәм ушлы оққа уқсар.
- 19 Апат күни опасызға үмит артыу,
Сынған тис хәм сал болған аяққа мегзер.
- 20 Қайғылыға кеуилли қосық айтыу,
Сууық күни кийимин шешип алғанға,
Ямаса жараға дуз сепкенге мегзер.
- 21 Егер душпаның аш болса, оған нан бер,
Егер шөллесе, суу бер.
- 22 Солай ислеп, оны уялтарсаң,
Есесин Жаратқан Ийеден аларсаң.
- 23 Арқа самалы жауын алып келер,
Өсекши тил адам жүзинде ғәзеп оятар.
- 24 Урысқақ хаял менен бир үйде жасағаннан,
Үшектиң бир мүйешинде жасаған жақсы.
- 25 Алыс елден келген жақсы хабар,
Шөллегенге берилген сууық сууға мегзер.
- 26 Залымға бас ийген әдил адам,
Ылайланған булақ хәм патасланған қудыққа мегзер.
- 27 Көп пал жеген жақсы емес,
Даңқ ушын умтыла бериу де даңқ әпермес.
- 28 Өзин басқара алмайтуғын адам,
Дийуалсыз, уайран болған қалаға мегзер.

26

Жигирма алтыншы бап

- ¹ Жазға қар, орым-жыйын ұақтына жаўын жараспағаны сыяқлы,
Ақмаққа даңқ жараспас.
- ² Шымшықтың пырылдап ушқанындай,
Қарлығаштың ушып кеткениндей,
Жөнсиз ғарғыс та адамға тиймес.
- ³ Атқа қамшы, ешекке жүён,
Ақмақтың арқасына таяқ керек.
- ⁴ Ақмаққа ақмақлық пенен жуўап берме,
Болмаса, өзиң де оған уқсап қаласаң.
- ⁵ Егер ақмаққа ақмақлығына сай жуўап бермесен,
Онда ол өзін ақыллы санар.
- ⁶ Ақмақ арқалы хабар жиберген,
Аяғына балта урғандай ямаса зорлыққа шыдағандай болар.
- ⁷ Ақмақ айтқан хикметлер,
Ақсақтың аяғындай натегис болар.
- ⁸ Ақылсызды хұрметлеў,
Сақпанға тасты байлап атқандай пайдасыз.
- ⁹ Ақмақ айтқан хикметлер,
Мәскүнемнің қолындағы тикенли шақаға уқсар.
- ¹⁰ Ақмақты яки дус келген адамды жаллаўшы,
Бет алдына қарамай жарақат салатуғын садақшыға уқсар.
- ¹¹ Өз ақмақлығын тәкирарлаған ақмақ,
Өз қусығына қайтып келген ийтке уқсар.
- ¹² Өзин дана деп санайтуғын адамды көрдің бе?
Сондай адамға қарағанда, ақмақтан көбирек үмит бар.
- ¹³ Жалқаў: «Жолда арыслан бар.
Майданларда арыслан жүр», – дейди.
- ¹⁴ Есиктің топсада айлана бергени сыяқлы,
Ериншек төсегинде аўнап жата берер.
- ¹⁵ Ериншек табаққа қол салар,
Бирақ аўзына апарыўға еринер.
- ¹⁶ Ериншек өзін,
Ойланып жуўап беретуғын жети адамнан да ақыллырақ санар.
- ¹⁷ Басқаның жәнжелине араласқан,
Жолдағы ийттиң қулағынан тартқанға уқсар.

- 18 Телбе адамды өлтиретуғын отлы оқлар атады.
19 Жақынын алдап, зыян келтиргеннен кейин:
«Мен хәзиллесип едим», – дейтуғын адам да сондай.
20 Отын таўысылса, от өшер,
Өсекши болмаса, даў сөнер.
21 Көмир қызыў ушын, отын от ушын,
Урысқақ адам жәнжелди тутандырыў ушын.
22 Өсекшиниң сөзи сондай татлы,
Олар адамның жан дүньясына кирип алар.
23 Шийрин сөзли жаўыз нийетли адам,
Гүмис жалатылған ылай ыдысқа мегзер.
24 Душпан өз кегин тили артына жасырар,
Жүрегінде болса, хийле сақлар.
25 Оның мүләйим сөйлегенине исенбе,
Себеби жүрегінде жети сумлық бар оның.
26 Өшпенлигин хийле менен жасырса да,
Жаўызлығы халық жыйынында жүзеге шығар.
27 Ким гөр қазса, соған өзи түсер,
Ким жоқарыға тас домалатса, өзи астында қалар.
28 Жалған тил өзи жаралағанларды жек көрер,
Жағымпаз аўыз апат келтирер.

27

Жигирма жетинши бап

- 1 Ертеңги күн менен мақтанба,
Оның не алып келетуғынын билмейсең.
2 Сени өз аўзың емес, басқа аўыз,
Өз тиллериң емес, өзге тил мақтасын.
3 Тас та салмақлы, қум да аўыр,
Ақмақ туўдырған ғәзеп екеўинен де аўыр.
4 Ашыў қатал, ғәзеп басылмайды,
Бирақ қызғанышқа ким қарсы тура алады?
5 Ашық ескерткен,
Жасырын сүйиспеншиликтен жақсы.
6 Достың ескертиўи садықлық,

- Душпанның сүйиуі алдамшы^d.
- ⁷ Тойынған палдан да бас тартар,
Ашқа ашшы да мазалы көринер.
- ⁸ Өз меканын таслап, гезип кеткен,
Уясын таслап, гезип кеткен қуаң мегзер.
- ⁹ Хош ийисли май хәм түтетки жүректі қуғантар,
Достың шын жүректен айтқан кеңеси кеуілге жағымлы болар.
- ¹⁰ Өзиңнің хәм әкеңнің достынан қол үзбе,
Басыңа ис түскенде ағайинлериңе жууырма,
Узақтағы ағайиннен жақындағы қоңсы артық.
- ¹¹ Балам, дана болып жүрегиме қуғаньш бағышла,
Сонда мени айыплаганларға не деп жууап бериуди билемен.
- ¹² Ақыллы қәуип-қәтерди көрип, бас сауғалар,
Сада алға басып бара берип, зәлел көрер.
- ¹³ Бийтанысқа кепил болғанның кийимин шешип ал,
Оны басқаға кепил болғаны ушын гиреуіге услап тур.
- ¹⁴ Таң азаннан қоңсысына дауыслап алғыс айтқан,
Ғарғаған саналар.
- ¹⁵ Урысқақ хаял,
Жауынлы күни тынбай тамшылайтуғын жауынға мегзер.
- ¹⁶ Оны тоқтатыу самалды басқарғанға,
Ямаса қол менен майды услағанға уқсайды.
- ¹⁷ Темир темирди қайрап өткир қылғаны сыяқлы,
Адам адамды жетик қылады.
- ¹⁸ Әнжирди тәрбиялаған жемисин жер,
Мырзасына ғамхорлық еткен хұрметте болар.
- ¹⁹ Адам сууға қарап жүзин көргендей,
Жүрегине қарап өзін көрер.
- ²⁰ Өлилер меканы хәм набыт болыу меканы тойымсыз болғаны сыяқлы,
Адамның көзи де тойымсыз.
- ²¹ Гүмис балқытыу ханада, алтын ошақта сыналар,
Адам мақталғанда сыналар.
- ²² Ақмақты бийдай менен келиде түйсең де,
Оннан ақмақтығы айырылмас.
- ²³ Сүриулериннің жағдайын жақсы бил,
Падаларыңа жақсылап қара.

---

^d27:6 Алдамшы – ямаса «артықша».

- ²⁴ Өйткени байлық мәңгилик емес,
Таж да әуладтан-әуладқа берилмес.
- ²⁵ Отлар орылып, таза шөп шығар,
Таудағы шөптер де жыйнап алынар.
- ²⁶ Сонда қойлар сени кийиндирер,
Текелер жер сатып алыуға пул болар.
- ²⁷ Өзиңе хәм үй-ишиңе азық ушын,
Ешки сүти мол болар,
Шорыларыңның ишиуи ушын да жетер.

28

Жигирма сегизинши бап

- ¹ Хеш ким қуұмаса да, қылмыскер қашар,
Әдиллер арысландай батыр болар.
- ² Елде нызамсызлық көбейсе, басшылар көбейер,
Түсимпаз хәм билимли басшы болса, елде тәртип сақланар.
- ³ Хәлсизлерди езетуғын жарлы,
Егинди жайпайтуғын нөсер жауынға уқсар.
- ⁴ Нызамды бузғанлар залымларды мақтар,
Нызамға әмел қылғанлар оларға қарсы турар.
- ⁵ Жауыз адамлар әдалатты уқпас,
Жаратқан Ийени излегенлер хәммесин түсинер.
- ⁶ Натуұры жолдан жүрген байдан,
Минсиз жүрген жарлы жақсы.
- ⁷ Нызамды устанған – ақыллы бала,
Жарамасқа дос болған әкесин уятқа қояр.
- ⁸ Үстеме пайдасы менен байлық жыйнаған,
Оны жарлыларға сақаұат көрсеткен адам ушын жыйнайды.
- ⁹ Нызамды еситпеу ушын қулағын жауған адамның,
Еткен дуұасы да жеркенишли.
- ¹⁰ Хәк адамды жолдан азғырған,
Өзи қазған шуқырға өзи түсер,
Минсизлер жақсылықты мийрас қылар.
- ¹¹ Бай адам өзін дана санар,
Ақыллы жарлы оны әшкара қылар.
- ¹² Әдиллер үстин шықса, қуұаныш хәким сүрер,
Залымлар лауазымға көтерилсе, журт бас сауғалар.
- ¹³ Қылмысын жасырған табысқа ериспес,

- Мойынлаған хәм олардан бас тартқан реҳим табар.
- 14 Бәрқулла Қудайдан қорққан адам қандай бахытлы!
Жүрегін қатал қылған апатқа ушырар.
- 15 Жарлы халыққа бийлик еткен залым басшы,
Ақырған арысланға яки аш айыўға уқсар.
- 16 Ақылсыз хұкимдар халқын езер,
Харам пайданы жек көргеннің өмири узақ болар.
- 17 Қан төгип адам өлтирген,
Гөрге киргенше, қашып жүрер,
Оған хеш ким жәрдем бермесин!
- 18 Минсиз жүрген қәўипсизликте болар,
Надурыс жолдан жүрген тосаттан қулар.
- 19 Жерине тәрбия бергеннің тамағы тоқ болар,
Бос арзыў-қыялға берилген жоқшылыққа тояр.
- 20 Садық адам жарылқаўға бай болар,
Байыўға асыққан жазасыз қалмас.
- 21 Адамларды алалаў жақсы емес,
Гейбир адам бир тислем нан ушын нахақлық қылар.
- 22 Иши тар адам байыўға асығар,
Жоқшылыққа ушырайтуғынын ойламайды да.
- 23 Адамды әдил әшкаралаған,
Ақырында, жағымпазға қарағанда үлкен хұрметке ерисер.
- 24 «Гүна емес», – деп ата-анасынан урлайтуғын –
Геллекесерлердің шериги.
- 25 Ашкөз жәнжел шығарар,
Жаратқан Ийеге үмит артқан тоқ жасар.
- 26 Өзине исенген – ақылсыз,
Даналық пенен жүрген қәўипсизликте болар.
- 27 Жарлыға берген кем болмас,
Оннан көз жумған көп ғарғысқа қалар.
- 28 Залымлар лаўазымға көтерилсе, журт бас саўғалар,
Олар қуласа, әдиллер көбейер.

29

Жигирма тоғызыншы бап

- 1 Жийи ескертиўди тыңламай қасарысқан адам,
Күтилмегенде, шыпасыз өлип кетер.
- 2 Әдиллер бийлик етсе, халық қуғанар,

- Залымлар бийлик етсе, халық дад салар.
- ³ Даналықты сүйген әкесине қуяныш келтирер,
Бузықлар менен дос болған байлығын шашар.
- ⁴ Патша әдалатлық пенен елди беккемлер,
Пара алған оның қутын қашыар.
- ⁵ Жақынына жағымпазланған,
Оның аяғы астына аў құрған болар.
- ⁶ Залымның гүнасы өзине дузақ болар,
Әдил қосық айтар хәм шадланар.
- ⁷ Әдил жарлылардың хуқықын қорғар,
Залымның буған билими жетпес.
- ⁸ Мазақлаўшылар қаланы көтерилиске түрткилер,
Даналар ашыў-ызаны басар.
- ⁹ Дана адам ақмақ пенен қазыханада даўласса,
Ақмақ ашыўланып та, күлип те маза бермес.
- ¹⁰ Қанхор адамлар минсизди жек көрер,
Хәк адамлар оның өмирине ғамхорлық етер.
- ¹¹ Ақмақ бар ашыўын төгер,
Дана өзін өзи бийлер.
- ¹² Егер хұкимдар жалған сөзге қулақ салса,
Оның барлық хәмелдарлары жаўызға айланар.
- ¹³ Жарлы менен езиўшиге ортақ нәрсе мынаў:
Екеўиниң де көзине Жаратқан Ийе нур берген.
- ¹⁴ Патша жарлыларға әдалатлы хұким шығарса,
Оның тахты хәрдайым беккем болар.
- ¹⁵ Таяқ хәм ескертиў даналық берер,
Қараўсыз қалған бала анасын уятқа қалдырар.
- ¹⁶ Залымлар көбейсе, нызамсызлық көбейер,
Әдиллер болса, олардың қулағанын көрер.
- ¹⁷ Балаңды тәрбияла, ол саған рәхәт берер,
Жаныңды қуянышқа бөлер.
- ¹⁸ Көктен аян болмаса, халық жүёнсиз болар,
Нызамға әмел қылған бахытлы болар.
- ¹⁹ Қулды тек сөз бенен тәрбиялап болмас,
Ол түсинеди, бирақ қулақ салмас.
- ²⁰ Ойланбай сөйлейтуғын адамды көрдиң бе?
Сондай адамға қарағанда, ақмақтан көбирек үмит бар.
- ²¹ Қул балалығынан еркелетип өсирилсе,

- Ақырында басыңа бәле болар.
- ²² Ғәзепли адам жәнжел шығарар,
Қызба адам көп гүна қылар.
- ²³ Менменлик адамды жер қылар,
Кишипейил хұрметке ийе болар.
- ²⁴ Урыға шерик болған өз жанын жаман көрер,
Ғарғысқа қалса да, билгенин айтыўға батылы жетпес.
- ²⁵ Адамнан қорқыў дузаққа түсирер,
Жаратқан Ийеге исенген қәўипсиз болар.
- ²⁶ Көплер хұкимдардың көзине түсиўди қәлер,
Бирақ әдалат Жаратқан Ийеден берилер.
- ²⁷ Әдиллер ушын нахақлар жеркенишли,
Залымлар ушын хақ жүргенлер жеркенишли.

30

Отызыншы бап

Агурдың сөзлери

¹ Мыналар Яке улы Агурдың Итиелге, Итиел менен Ухалға айтқан хикметли сөзлери: ² «Расында да, мен адамлар арасындағы ең ақылсызы екенмен,

- Адамға тән ақыл да жоқ менде.
- ³ Даналықты үйренген де емеспен,
Мухаддес Қудайды танымайман да.
- ⁴ Ким бир рет болса да, көклерге көтерилген ямаса төмен түскен?
Ким алақанына самалды жыйнап алған?
Ким суўды кийимине орап алған?
Ким жердиң шегин орнатқан?
Оның аты ким? Улының аты ким?
Билсең, маған айт!
- ⁵ Қудайдың хәр бир сөзи хақ,
Ол Өзин паналайтуғынлардың қалқаны.
- ⁶ Оның сөзлерине ҳеш нәрсе қоспа,
Қоссаң, ол сени эшкаралар, өтирикши болып қаларсаң.
- ⁷ О, Қудай, мен Сеннен еки нәрсе сорайман,
Өлмесимнен бурын соларды берши:
- ⁸ Мылжың сөзди хәм өтирикти меннен аўлақ қыл,
Жарлылық та, байлық та бермеши маған,

- Тек бере гөр күнделикли нанымды.
- ⁹ Тойынып кетип, Сеннен бас тартып: „Жаратқан Ийе деген ким өзи?“ – деп айтпайын,
Жарлыланып қалып урлық ислеп, Сениң атыңа иснат келтирип жүрмейин.
- ¹⁰ Хызметкерин хожайынына жаманлама,
Болмаса, ол сени ғарғап, жазасын тартарсаң.
- ¹¹ Сондай әўлад бар, әкесин ғарғар,
Анасына да алғыс айтпас.
- ¹² Сондай әўлад бар, өзін таза санар,
Хәтте, қусығынан тазармаған болса да.
- ¹³ Әўлад бар, тәкаббирленип бағар,
Хәммениң үстинен қарар.
- ¹⁴ Жарлыларды жер бетинен,
Мүтәждерди адамлар арасынан жалмап жутатуғын,
Тислери қылыш, азыўлары пышақтай адамлар бар.
- ¹⁵ Сүликтің еки қызы бар. „Бер, бер“, – деп бақырар олар.
Хеш қашан тоймайтуғын үш нәрсе,
„Жетерли“ демейтуғын төрт нәрсе бар.
- ¹⁶ Әлилер мәканы, нәсилсиз құрсақ,
Суўға қанбайтуғын топырақ пенен өрт хеш қашан „жетерли“ демес.
- ¹⁷ Әкени мазақлайтуғын, анаға бойсыныўдан бас тартатуғын көзди,
Ойпатлықтағы ғарғалар шоқыйды, қара қустың палапанлары жейди.
- ¹⁸ Мениң ақылым жетпейтуғын үш нәрсе,
Мен түсинбейтуғын төрт нәрсе бар:
- ¹⁹ Аспандағы бүркіттің жолы,
Тас үстиндеги жыланның жолы,
Теңиз ортасындағы кемениң жолы,
Еркектің қызға баратуғын жолы.
- ²⁰ Бузық хаялдың жолы да сондай.
Ол жеп болып, аўзын сүртип,
„Хеш жаманлық ислемедим“, – дер.
- ²¹ Жер үш нәрседен ләрзеге келер,
Төртеўин ол көтере алмас:

- ²² Кул патша болғанда,
Ақмақ асқа тойғанда,
²³ Жағымсыз қыз турмысқа шыққанда,
Шоры ханымының орнын алғанда.
- ²⁴ Жер бетінде төрт кишкене нәрсе бар,
Бирақ олар даналардың данасы:
²⁵ Қумырысқа күшсиз жанзат,
Бирақ қыс азығын жазда таярлар.
²⁶ Даман^с хәлсиз жанзат,
Бирақ өз инин жартасқа салар.
²⁷ Шегирткеде патша жоқ,
Бирақ хәммеси сап тартып жүрис қылар.
²⁸ Кесирткени қол менен услаўға болар,
Бирақ ол патша сарайында да бола алар.
- ²⁹ Қәдеми саўлатлы үш нәрсе,
Жүриси айбатлы төрт нәрсе бар:
³⁰ Хайўанлардың ең күшлиси арыслан,
Хеш нәрседен қаймықпас.
³¹ Мәкийенлер алдындағы қораз,
Сүриў алдындағы теке,
Ордасының басындағы патша.
- ³² Егер менменлик етип ақмақлық қылған,
Ямаса жаманлық ойлаған болсаң,
Аўзыңды қолың менен жап.
³³ Себеби сүтти гүбиге писсе май шығар,
Мурынға урса қан шығар,
Сол сыяқлы, ашыўды қозғаса жәнжел шығар».

31

Отыз биринши бап

Лемуелдің айтқанлары

- ¹ Патша Лемуелдің хикметли сөзлери,

---

^с30:26 Даман – сурокқа уқсайтуғын хайўан.

- Анасының оған үйреткенлери:
- ² «Балам, курсағымнан шыққан балам!
Балам, үәде берип, тилеп алғаным!
- ³ Күшинди хаялларға жумсама,
Патшаларды набыт қылатуғынларға жаслығыңды сарп қылма.
- ⁴ Лемуел, патшаларға шарап ишиў жараспас,
Хүкимдарларға өткир ишимликти аңсаў жараспас.
- ⁵ Ишкенде, олар нызамды умытар,
Езилгенлерден хуқықын тартып алар.
- ⁶ Өткир ишимликти өлип баратырғанға,
Шарапты руўхы қыйналғанға бер.
- ⁷ Ол ишип, жарлылығын умытсын,
Қайғы-хәсиретин артық еске алмасын.
- ⁸ Аўзыңды өз хуқықын қорғай алмайтуғынлар ушын,
Езилгенлерди қорғаў ушын аш.
- ⁹ Аўзыңды әдил хүким шығарыў ушын,
Жарлы хәм мүтәждиң исин қорғаў ушын аш».

Уқыплы хаял

- ¹⁰ Жақсы хаялды ким таба алар?
Ол қымбатбаха таслардан да қымбат.
- ¹¹ Күйеуи оған шын жүректен исенер,
Хәш нәрседен мүтәжлик көрмес.
- ¹² Ол күйеуине жаманлық емес,
Бир өмир жақсылық қылар.
- ¹³ Ол жүн хәм зығыр табар,
Хәўес етип, өз қоллары менен ислер.
- ¹⁴ Ол саўдагердиң кемесине уқсар,
Нанын узақтан алып келер.
- ¹⁵ Ол таң атпай турып,
Хожалығы ушын аўқат таярлар,
Шорыларына да тапсырма берер.
- ¹⁶ Атызды көзден кеширип, сатып алар,
Еңбегиниң түсиминен жүзим отырғызар.
- ¹⁷ Белин беккем буўып,
Қолларына күшин жыйнар.
- ¹⁸ Ол исиниң пайдалы екенин билер,
Шырасы түнде де өшпес.

- 19 Қолларын шарыққа қояр,
Бармақлары менен уршық ийирер.
- 20 Жарлыларға қолын созар,
Мүтәжлерге қол берер.
- 21 Үй-ишин ойлап, қардан қорқпас,
Үйіндегилер қырмызы кийим кийген.
- 22 Ол өзи ушын төсек тигер,
Кийимлери шым қызыл ҳасыл зығырдан.
- 23 Күйеуиниң атағы кең жайылып,
Ел ақсақаллары менен кеңес қуар.
- 24 Ҳаял зығырдан кийим тигип сатар,
Саўдагерлерди қайыс пенен тәмийинлер.
- 25 Күш хәм абырай оның кийими,
Шад болып бағады ертеңги күнге.
- 26 Ол даналық пенен сөйлер,
Меҳир менен нәсият қылар.
- 27 Хожалық ислерин бақлап барар,
Мийнетсиз нан жемес.
- 28 Балалары турып, рахмет айтар,
Күйеуи де былай деп оны мақтар:
- 29 «Жақсы ҳаяллар көп,
Бирақ сен хәммесинен артықсаң».
- 30 Сүйкимлилик алдамшы, сулыўлық өткинши,
Бирақ Жаратқан Ийеден қорқатуғын ҳаял мақтаўға ылайық.
- 31 Оған мийнетине жараса сый беринлер,
Ислери дәрўаза алдындағы кеңесте тәрийипленсин!